

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ
BEYNƏLXALQ MAGİSTRATURA VƏ DOKTORANTURA MƏRKƏZİ

**“AZƏRBAYCANDA DAYANIQLI İNKİŞAF MƏQSƏDLƏRİNƏ NAİL
OLUNMASINDA DÖVLƏT VƏSİTLƏRİNİN ƏHƏMİYYƏTİNİN
TƏDQIQI”**
mövzusunda

MAGİSTR DİSSERTASİYASI

Mirfərmin Həşimov Ağamir

BAKI-2021

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ
BEYNƏLXALQ MAGİSTRATURA VƏ DOKTORANTURA MƏRKƏZİ

BMDM-in direktoru

i.ü.f.d., dos. Əhmədov Fariz Saleh oğlu

_____ **imza**

“ _____ ” _____ **20__-ci il**

**“AZƏRBAYCANDA DAYANIQLI İNKİŞAF MƏQSƏDLƏRİNƏ NAİL
OLUNMASINDA DÖVLƏT VƏSAİTLƏRİNİN ƏHƏMİYYƏTİNİN
TƏDQIQI”**

mövzusunda

MAGİSTR DİSSERTASİYASI

İxtisasın şifri və adı: 060403 - Maliyyə

İxtisaslaşma: Maliyyə menecmenti

Qrup: 644

Magistrant:

Həşimov Mirfərmin Ağamir oğlu

_____ **imza**

Elmi rəhbər:

**i.ü.f.d. dos. Mütəllimova Vəfa Allahverən
qızı**

_____ **imza**

Proqram rəhbəri:

i.ü.f.d. Vəliyev Cəbrayıl Xəlil oğlu

_____ **imza**

Kafedra müdiri:

i.e.d., prof. Kəlbəyev Yaşar Atakişi oğlu

_____ **imza**

BAKI-2021

Elm andı

Mən, Mirfərmin Həşimov Ağamir and içirəm ki, “Azərbaycanda dayanıqlı inkişaf məqsədlərinə nail olunmasında dövlət vəsaitlərinin əhəmiyyətinin tədqiqi” mövzusunda magistr dissertasiyasını elmi əxlaq normalarına və istinad qaydalarına tam riayət etməklə və istifadə etdiyim bütün mənbələri ədəbiyyat siyahısında əks etdirməklə yazmışam.

“AZƏRBAYCANDA DAYANIQLI İNKİŞAF MƏQSƏDLƏRİNƏ NAIL OLUNMASINDA DÖVLƏT VƏSAİTLƏRİNİN ƏHƏMİYYƏTİNİN TƏDQIQI”

XÜLASƏ

Tədqiqatın aktuallığı: Dayanıqlı iqtisadi inkişafın təmin edilməsində xarici iqtisadi əlaqələrin rolu və vəzifələri mövzusu dayanıqlı iqtisadi inkişaf anlayışının XXI yüzillikdə öz mövqeyini beynəlxalq arenada möhkəmləndirməsi səbəbindən xüsusi əhəmiyyət qazanmışdır. Beynəlxalq və regional təşkilatlar gələcəyə dair qəbul etdikləri inkişaf proqramı və prinsiplərində inkişafın iqtisadi, sosial və ekoloji balansın eyni anda gözlənilməsi yolu ilə dayanıqlı şəkildə həyata keçirilməli olduğu düşüncəsini müdafiə edirlər.

Tədqiqatın məqsədi: Dayanıqlı iqtisadi inkişafı beynəlxalq və yerli təcrübələrin fonunda öyrənməkdir. Eyni zamanda, tədqiqat qarşısında dayanıqlı iqtisadi inkişafın təmin edilməsində xarici iqtisadi əlaqələrin rolunun ortaya çıxarılması məqsədi vardır.

İstifadə olunmuş tədqiqat metodları: Tədqiqat işində dinamika sıralarının təhlili, orta və nisbi kəmiyyətlər, qrafik metodu və s.kimi statistik metodlardan istifadə edilmişdir.

Tədqiqatın informasiya bazası: Tədqiqat zamanı yerli və xarici alimlərin dövlət ekoloji siyasətinin formalaşdırılması, onun göstəriciləri və tətbiqi vasitələri sahəsində təcrübələrindən istifadə olunmuşdur: Tədqiqatın informasiya bazası BMT-nin və beynəlxalq təşkilatların metodoloji və analitik materiallarından, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası və qanunlarından, normativ-hüquqi aktlarından, statistik göstəricilərindən, həmçinin, xarici ölkələrin statistik məlumatlarından və sənədlərindən ibarətdir.

Tədqiqatın məhdudiyyətləri: Tədqiqatın aparılmağına əngəl sayıla bilən nəzəri material çatışmazlığı, bununla yanaşı yetərli informasiya bazasının olmamağı və s.

Tədqiqatın elmi yeniliyi və praktiki nəticələri: Dayanıqlı inkişafın sürətləndirilməsi əlavə maliyyə vəsaiti tələb etdiyindən mövcud maliyyə vəsaitlərindən səmərəli istifadə etmək, həmçinin yeni maliyyə mənbələri axtarmaq və birgə əməkdaşlıq formaları yaratmaq olduqca vacibdir.

Nəticələrin istifadə oluna biləcəyi sahələr: Tədqiqat işində təhlil olunan problemlərin həllinin nəticələrini və gələcəkdə icra olunacaq tədbirlərini, Azərbaycanın Dayanıqlı inkişafındakı gələcək istiqamətlərini təyin etmək üçün istifadə etmək olar.

Açar sözlər: dayanıqlı inkişaf, tədbirlər planı, inkişaf məqsədləri

“THE RESEARCH OF THE ROLE OF PUBLIC FUNDS IN ACHIEVING SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS IN AZERBAIJAN”

SUMMARY

The actuality of the subject: International and regional organizations, in their development programs and principles for the future, advocate the idea that development must be carried out in a sustainable way by simultaneously maintaining the economic, social and environmental balance.

Purpose and tasks of the research: The purpose is to study SED. The research aims to highlight the role of foreign economic relations in ensuring SED.

Used research methods: The research used statistical methods such as analysis of time series, averages and relative quantities, graphs, methods, etc.

The information base of the research: The research used the experience of local and foreign scientists in the formation of state environmental policy, its indicators and application tools: The research database includes methodological and analytical materials of the UN and international organizations, the Constitution and laws of the Republic of Azerbaijan, normative legal acts, statistics, consists of statistical data and documents of foreign countries.

Restrictions of research: Lack of theoretical material, which can be an obstacle to conducting research, lack of sufficient information base.

The novelty and practical results of investigation: As accelerating sustainable development requires additional funding, it is important to make effective use of existing funding, to seek new sources of funding and establish collaborative forms.

Scientific-practical significance of results: The results of the solution of the problems analyzed in the research work and the measures to be taken in the future can be used to determine the future directions of Azerbaijan's sustainable development.

Keywords: sustainable development, action plan, development goals

İXTİSARLAR VƏ İŞARƏLƏR

AAQ	Ali Audit Qurumları
AIDA	Azərbaycan Respublikasının Beynəlxalq İnkişafa Yardım Agentliyi
BMT	Birləşmiş Millətlər Təşkilatı
DİM	Dayanıqlı İnkişaf Məqsədləri
EPAC	Korrupsiyaya qarşı Avropa Tərəfdaşları Təşkilatı
IAACA	Beynəlxalq Anti-Korrupsiya Orqanları Assosiasiyası
MDB	Müstəqil Dövlətlər Birliyi
OECD	İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf Təşkilatı
OLAF	Avropa Komissiyasının Dələduzluqla mübarizə üzrə Avropa Bürosu
RİY	Rəsmi İnkişaf Yardımı
UNODC	BMT-nin Narkotiklər və Cinayətkarlığa Qarşı Mübarizə İdarəsinin
ÜDM	Ümumdaxili məhsul
ÜMG	Ümumi milli gəlir

MÜNDƏRİCAT

GİRİŞ	8
I FƏSİL. DAYANIQLI İNKİŞAF MƏQSƏDLƏRİ: YARANMA ZƏRURƏTİ VƏ GÖZLƏNİLƏN NƏTİCƏLƏR	11
1.1. Müasir dövrdə dövlətin həyata keçirməli olduğu əsas funksiyalar.....	11
1.2. BMT tərəfindən qəbul edilmiş Dayanıqlı İnkişaf Məqsədləri, bu məqsədlərin hədəfləri və nəzərdə tutulmuş tədbirlər.....	16
II FƏSİL. DAYANIQLI İNKİŞAF MƏQSƏDLƏRİNİN AZƏRBAYCANDA TƏTBİQİ VƏ NƏTİCƏLƏRİN QIYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ	28
2.1 Azərbaycan Respublikasında Dayanıqlı İnkişaf Məqsədlərinə nail olunması üzrə həyata keçirilmiş tədbir	28
2.2. Dayanıqlı İnkişaf Məqsədləri üzrə icra edilmiş vəsaitlərin strukturu və göstəricilərə nail olunmasında nəticəsi	36
III FƏSİL. DAYANIQLI İNKİŞAF MƏQSƏDLƏRİNƏ NAİL OLUNMASI İLƏ BAĞLI TƏDBİRLƏRİN NƏTİCƏLİLİYİNİN YÜKSƏLDİLMƏSİ YOLLARI	45
3.1 DİM üzrə icra edilmiş vəsaitlərin nəticəliyinin yüksəldilməsi yolları.....	45
3.2 DİM-ə nail olunması sahəsində tədbirlərin əhatəliliyinin artırılması yolları....	54
NƏTİCƏ VƏ TƏKLİFLƏR	61
İSTİFADƏ OLUNMUŞ ƏDƏBİYYAT SİYAHISI	63
Cədvəllərin siyahısı	67
Sxemlərin siyahısı	67
Şəkillərin siyahısı	67
Qrafiklərin siyahısı	67

GİRİŞ

Mövzunun aktuallığı: Dayanıqlı iqtisadi inkişafın təmin edilməsində xarici iqtisadi əlaqələrin rolu və vəzifələri mövzusu dayanıqlı iqtisadi inkişaf anlayışının XXI yüzillikdə öz mövqeyini beynəlxalq arenada möhkəmləndirməsi səbəbindən xüsusi əhəmiyyət qazanmışdır. Beynəlxalq və regional təşkilatlar gələcəyə dair qəbul etdikləri inkişaf proqramı və prinsiplərində inkişafın iqtisadi, sosial və ekoloji balansın eyni anda gözlənilməsi yolu ilə dayanıqlı şəkildə həyata keçirilməli olduğu düşüncəsini müdafiə edirlər. Dayanıqlı iqtisadi inkişaf dedikdə resursların səmərəli istifadəsi yolu ilə gələcək nəsillərə çatdırılmasının həyata keçirilməsi və iqtisadi inkişaf zamanı sosial və ekoloji məsələlərin də nəzərə alınaraq balansın qorunması başa düşülür. Uzun illər iqtisadi inkişafı ilə bağlı addımlar atılarkən sosial və ekoloji məsələlərin nəzərə alınmaması sosial böhran və qlobal ekoloji problemlərin yaranmasına səbəb olmuşdur. Beynəlxalq və regional təşkilatlar səviyyəsində, eləcə də ayrı-ayrı dövlətlər tərəfindən qəbul edilən normalarda iqtisadiyyatın balanslı şəkildə inkişafı məsələsi öz əksini tapmışdır. Bu baxımdan, qeyd olunanları nəzərə alaraq dayanıqlı iqtisadi inkişaf anlayışının əhəmiyyəti və aktuallığı xüsusi vurğulanmalıdır.

Azərbaycan tərəfdaş çıxdığı dayanıqlı iqtisadi inkişafı ilə bağlı beynəlxalq norma və prinsiplərlə yanaşı, qəbul edilən strateji yol xəritələri və inkişaf planlarında da iqtisadiyyatın dayanıqlı inkişaf prinsipləri əsasında qurulmalı olması vurğulanmışdır. Regionların sosial-iqtisadi inkişaf proqramlarının icrası zamanı görülən tədbirlər, həyata keçirilən siyasətlər, sosial müdafiə tədbirləri, dayanıqlı iqtisadi inkişafın təmin edilməsi ilə bağlı əlaqələndirmə şurasının yaradılması da mövzunun diqqətdə olmasını və aktuallığını göstərir. Dövlətlərin dayanıqlı iqtisadi inkişafının təmin edilməsinin əsas yollarından biri də iqtisadiyyatın şaxələndirilməsi və xarici əlaqələrin səmərəli şəkildə qurulması olduğundan, mövzunun əsasını təşkil edən xarici iqtisadi əlaqələrin dayanıqlı iqtisadi inkişafda rolu əhəmiyyət qazanmış olur. Azərbaycanda qəbul edilmiş dayanıqlı iqtisadi inkişafı ilə bağlı məsələləri özündə əks etdirən strateji yol xəritələri və proqramlarda xarici iqtisadi əlaqələrin

qurulması, iqtisadiyyatın gəlir mənbələrinin formalaşdırılmasında şaxələndirilmənin həyata keçirilməsi geniş yer tapdığından mövzunun öyrənilməsi aktuallığa sahibdir.

Problemin qoyuluşu və öyrənilmə səviyyəsi: Dayanıqlı iqtisadi inkişafıla bağlı düşüncələrin ilkin öyrənilməsi uzun tarixə sahib olsa da, sistemli şəkildə iqtisadiyyatın balanslı şəkildə inkişaf etdirilməli olması düşüncəsinin formalaşması XX yüzilliyin sonlarında beynəlxalq təşkilatlar səviyyəsində ekoloji, sosial və iqtisadi məsələlərə kompleks yanaşmaların aktuallaşması ilə yeni məna kəsb etməyə başlamışdır. Bu dövrdən sonra güclü dayanıqlı iqtisadi inkişaf vəziyyətinin yaranması ilə bağlı qəbul edilmiş beynəlxalq normalar dayanıqlılıq anlayışının genişlənməsinə səbəb olmuşdur. Azərbaycan müstəqilliyini əldə etdikdən sonra tərəfdaş çıxdığı ekoloji, sosial və iqtisadi balansın qorunması ilə bağlı prinsiplər yolu ilə dayanıqlılıq anlayışını inkişaf planına daxil etmişdir. Bu prinsiplərin qəbul edilməsindən sonra dövlətin həyata keçirdiyi iqtisadi inkişaf planının dayanıqlı siyasət əsasında qurulmasına başlanılmış və mövzunun öyrənilməsi geniş vüsət almışdır. Mövzunun öyrənilməsi ilə bağlı son aktual yanaşmalar Azərbaycanın inkişaf proqramlarında və milli iqtisadiyyatın inkişafı ilə bağlı qəbul edilmiş strateji yol xəritələrində öz əksini tapmışdır.

Tədqiqatın məqsəd və vəzifələri: Dissertasiya işinin məqsədi beynəlxalq və milli iqtisadiyyat səviyyəsində müasir cəmiyyətdə xüsusi əhəmiyyət qazanmış dayanıqlı iqtisadi inkişafı beynəlxalq və yerli təcrübələrin fonunda öyrənməkdir. Eyni zamanda, tədqiqat qarşısında dayanıqlı iqtisadi inkişafın təmin edilməsində xarici iqtisadi əlaqələrin rolunun ortaya çıxarılması məqsədi vardır. Qeyd olunan məqsədlərə çatmaq üçün dissertasiya işində aşağıdakı vəzifələr qarşıya qoyulmuşdur:

- dayanıqlı iqtisadi inkişafın nəzəri əsasları və inkişafının öyrənilməsi;
- dayanıqlı iqtisadi inkişaf siyasətlərinin tətbiqi ilə sosial-iqtisadi səmərəliliyin əldə olunması arasındakı əlaqənin tədqiqi;
- Dayanıqlı iqtisadi inkişafın təmin edilməsində xarici iqtisadi əlaqələrin rolunun öyrənilməsi;

- Beynəlxalq və yerli təcrübənin qarşılıqlı öyrənilməsi yolu ilə səmərəli dayanıqlı iqtisadi inkişaf siyasətlərinin tədqiqi.

Tədqiqatın obyektı və predmeti: Tədqiqat işinin predmetinin əsasında “Dayanıqlı iqtisadi inkişaf” konsepsiyasının mahiyyətinin öyrənilməsi dayanır. Tədqiqatın obyektı olaraq isə Azərbaycanda davamlı iqtisadi inkişafın mövcud vəziyyətinin təhlili seçilmişdir.

Tədqiqat metodları: Dissertasiya işinin yazılması zamanı ümumi elmi tədqiqat metodları, sistem analizi üsulu, sosial iqtisadiyyata metodoloji yanaşmalar və təbiət idarəetmə iqtisadiyyatı, statistika metod və s. istifadə edilmişdir.

Tədqiqatın informasiya bazası: Tədqiqat işinin informasiya bazasının əsasında Avropa İttifaqının Statistika Bürosunun (Avrostat) rəsmi internet səhifəsi, eyni zamanda da Azərbaycanda dayanıqlı iqtisadi inkişafı təmin edən dövlət proqramları təşkil edir.

Tədqiqatın məhdudiyyətləri: Dissertasiya işini yazarkən hal hazırda davam edən pandemiya ilə bağlı kitabxanaların işləməməsi ən əsas məhdudiyyətlərdən biridir.

Tədqiqatın elmi yeniliyi: Tədqiqat işinin elmi yeniliyinə aşağıdakıları aid etmək olar:

- Dayanıqlı inkişafın sosial və ekoloji aspektlərinin təkmilləşdirilməsi istiqamətləri müəyyən olunmuşdur;

- Dayanıqlı inkişaf məqsədlərinə nail olunmaq vasitəsi kimi Azərbaycan müəssisələrinin strateji inkişaf perspektivlərinin yüksəldilməsi istiqamətləri aşkar edilmişdir;

- Dayanıqlı inkişaf məqsədlərinə nail olunması yolunda tam və səmərəli məşğulluğun təmin olunması istiqamətləri müəyyən olunmuşdur.

Nəticələrin praktiki əhəmiyyəti və tətbiq sahələri: Dayanıqlı iqtisadi inkişafın təmin olunması ilə bağlı yeniliklər, onun xarici iqtisadi əlaqələrin təmin olunması ilə bağlı əlaqələri və qeyd olunan məsələlərə beynəlxalq təcrübə ilə qarşılıqlı təşkilə yanaşılması dissertasiya işinin nəzəri və praktiki əhəmiyyətini təşkil edir.

I FƏSİL. DAYANIQLI İNKİŞAF MƏQSƏDLƏRİ: YARANMA ZƏRURƏTİ VƏ GÖZLƏNİLƏN NƏTİCƏLƏR

1.1. Müasir dövrdə dövlətin həyata keçirməli olduğu əsas funksiyalar

Dayanıqlı inkişaf - gələcək nəsillərin istifadə edəcəyi resursları təhlükə altına qoymadan hazırkı nəsillərin həyat şəraitini yaxşılaşdıran bir inkişafdır.

Əgər biz gələcək nəsillərə heç nə saxlamadan bütün resurslarımızı israf və ya istifadə ediriksə, bu zaman inkişaf dayanıqlı olmur. Dayanıqlı inkişaf - bu, insanların düşüncə tərzinin yaxşılaşması (dəyişməsi) və ətraf mühitə hörmətlə yanaşmanın birlikdə inkişafıdır.

Dayanıqlı inkişafı təmin etmək üçün biz dünyanı daha ədalətli və bərabər hüquqlu cəmiyyətə çevirən ciddi dəyişikliklərin həyata keçirilməsi üzərində birgə işləməliyik. Buna nail olmaq üçün isə rəhbərlərimizdən bu dəyişikliklərin tərəfdarı olmalarını bəyan etmək tələb olunur, lakin biz də həmçinin öz işimizin bizə düşən hissəsini yerinə yetirməliyik. Biz həmçinin digər insanlara və planetimizə hörmətlə yanaşaraq, şəxsi həyatımızda pozitiv hərəkətlərə təşəbbüs etməklə dayanıqlı inkişafa töhfəmizi verməliyik. Məsələn, biz uşaqlara, gənclərə aid olan məsələləri təhlil və müzakirə edərək özümüzün gələcək nəsillər üçün necə dünya arzuladığımızı bildirməliyik.

Dayanıqlı iqtisadi inkişafı xarakterizə edən bir sıra göstəricilər mövcuddur. Həmin göstəricilər Avropa ittifaqının Statistika bürosu tərəfindən hazırlanmışdır. Bu göstəricilərin hər biri 10 mövzu üzrə aşağıdakı altbölmələrdən ibarətdir:

- Sosial-iqtisadi inkişaf;
- Sosial tendensiyalar;
- Dayanıqlı istehsal və istehlak;
- Səhiyyə;
- İqlim dəyişkənliyi və enerji;
- Qlobal tərəfdaşlıq;
- Səmərəli idarəetmə mexanizmi;
- Nəqliyyatın dayanıqlı və uzunmüddətli inkişafı;

- Təbii resurslardan səmərəli istifadə olunması;
- Demografik-əhalinin sayında baş verən dəyişikliklər.

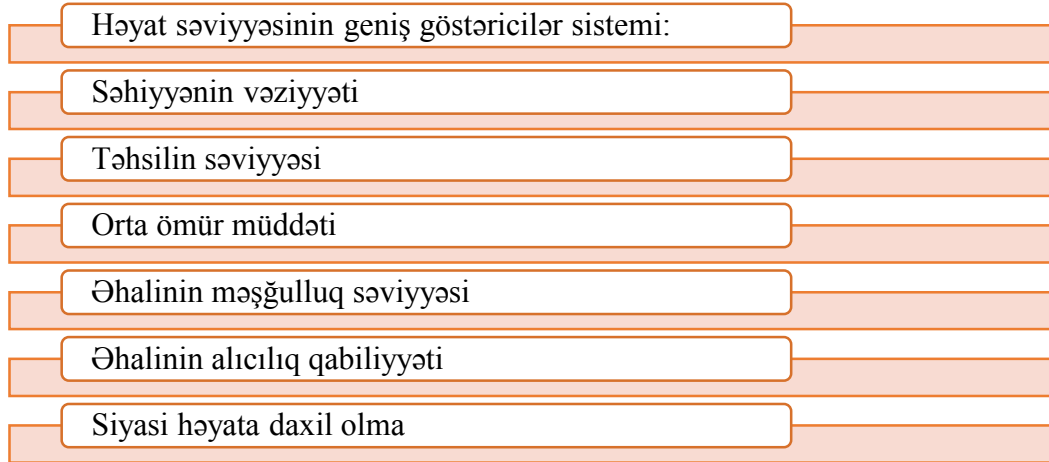
Yuxarıda qeyd olunan göstəricilər üzrə məlumatlar Statistika Komitəsinin və digər dövlət orqanlarının məlumatları əsasında toplanmaqla təşkil olunur.

Dayanıqlı iqtisadi inkişafı təmin edən əsas göstəricilərdən biri də əhalinin bir nəfərinə düşən real Ümumi Daxili Məhsul həcmi və ÜDM-in artım tempinin müəyyən olunmasıdır. Bu göstəricinin hesablanması müxtəlif meyarlar əsasında həyata keçirilir. Bunlara misal olaraq, ölkə regionlarında yaşayan əhalinin hər bir nəfərinə düşən ÜDM-in bölüşdürülməsi, yəni dispersiyası, xalis milli gəlir, ev təsərrüfatlarında qənaətin artım sürəti, real effektiv valyuta məzənnəsi, tədqiqatlara çəkilən ümumi xərclər, iqtisadiyyatın enerji tutumunun həcmi, innovasiyaların dövriyyəsi, ümumi və cinslər üzrə məşğulluq səviyyəsi, işsizliyin mövcud səviyyəsi və digər iqtisadi amilləri qeyd etmək olar.

Dayanıqlı iqtisadi inkişafı xarakterizə edən əsas amillərdən biri də insanların həyat səviyyəsidir. Əhalinin həyat səviyyəsi dedikdə, insanların və yaxud da ayrı-ayrı əhali qruplarının sosial, maddi və mənəvi ehtiyaclarının, tələbatlarının ödənilməsində maddi və qeyri-maddi nemətlərdən, xidmətlərdən istifadə etmə səviyyəsi başa düşülür. Əhalinin həyat səviyyəsi hər bir insanın əldə etdiyi gəlirlərlə onların ehtiyaclarının ödənilməsi səviyyəsi ilə ölçülür. Başqa sözlə desək, əhalinin həyat səviyyəsinin yüksək olmasının əsasında yüksək əmək haqqı və yaxud da yüksək gəlirlərin olması dayanır. Təbiidir ki, əhali gəlirlərinin səviyyəsinin artması onların ehtiyaclarının da həcmnin artmasına səbəb olur. Belə ki, əhali qrupları daha az gəlirlərə malik olduqları təqdirdə özləri üçün lazım olan zəruri ehtiyaclarının ödənilməsinə səy göstərirlərsə, gəlirlərin yüksək səviyyəsində artıq onlar istirahət və digər xərclərini də qarşılamaq olurlar ki, bu da həyat səviyyəsinin daha da yüksəldiyini sübut etmiş olur (Frank B., Norichika K., Rakhyun E. 2017: s.90).

Həyat səviyyəsi özünün göstəricilər sisteminin vasitəsilə əks olunur. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının təklifinə əsasən, həyat səviyyəsinin əsas göstəriciləri aşağıdakı sxem vasitəsilə əhatəli təhlil olunur:

Sxem 1: Həyat səviyyəsinin göstəricilər sistemi

Mənbə: Julian B. 2015: p.32

Hal-hazırda həyat səviyyəsinə xarakterizə edən vahid ümumiləşdirilmiş bir göstəricilər sistemi yoxdur. Lakin 1990-cı ildən etibarən beynəlxalq miqyasda həyat səviyyəsinin müqayisə edilmə qabiliyyətinin formalaşdırılması məqsədilə Birləşmiş Millətlər Təşkilatlarında yeni, lakin xüsusi bir göstəricidən istifadə edirlər. Sözügedən göstərici “insanın inkişaf indeksi” kimi qəbul etdiyimiz “insan potensialının inkişaf indeksi”dir.

“İnsanın İnkişaf İndeksi” əhalinin maddi və sosial rifahını ümumi daxili məhsuldan daha geniş şəkildə özündə əks etdirir. “İnsanın İnkişaf İndeksi” insanın inkişafının üç əsas xarakterik xüsusiyyətinə görə fərqləndirilir. Həmin xarakterik xüsusiyyətlər aşağıdakılardan təşkil olunmuşdur:

- ✓ orta ömür uzunluğu əsasında müəyyən edilən uzun və sağlam ömür;
- ✓ böyüklər arasında təhsillilik, eləcə də ibtidai, orta və ali məktəblərdə, habelə orta-ixtisas məktəblərində təhsil alanların ümumi sayı əsasında müəyyən olunan təhsil səviyyəsi;
- ✓ əhalinin gəlirləri və alıcılıq qabiliyyəti əsasında formalaşan layiqli yaşayış standartları.

“İnsan inkişaf indeksi” kifayət qədər müfəssəl, hərtərəfli ölçü vahidi deyildir. Belə ki, bu indeksə bəzi göstəricilər daxil edilmir. Həmin göstəricilər aşağıda verilmişdir:

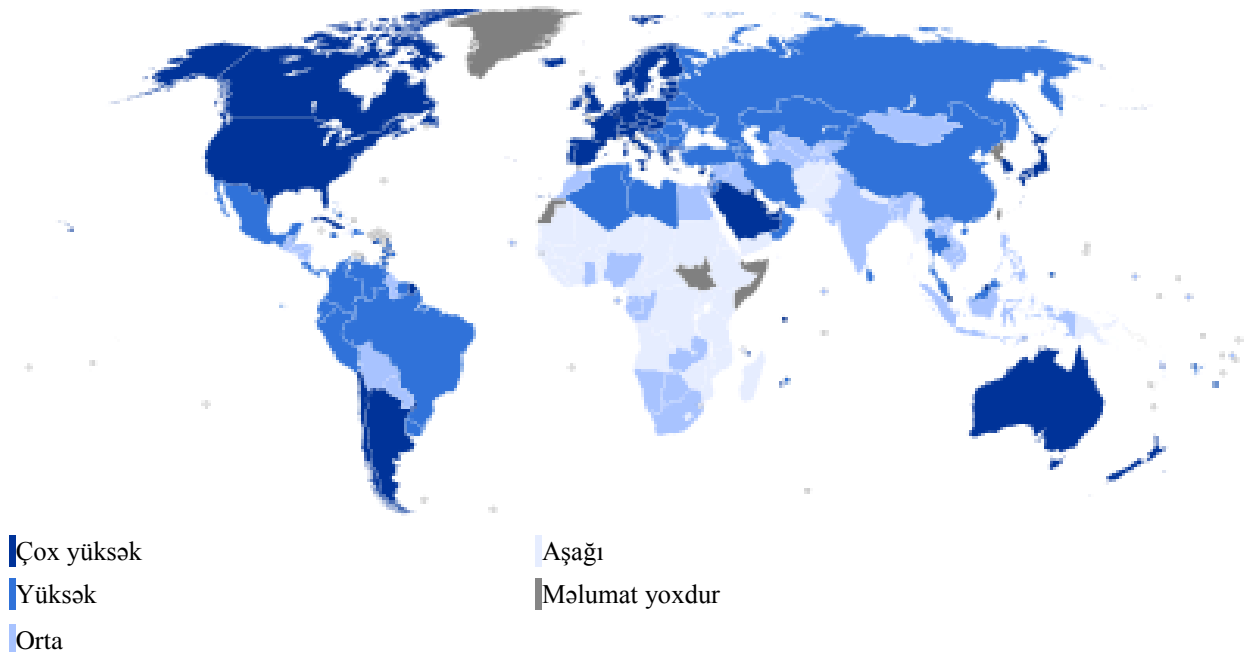
- ✓ gender bərabərliyi;
- ✓ gəlir bərabərsizliyi;

✓ insan hüquqları və eləcə də siyasi azadlıqların təmin olunması

2009-cu ilə kimi “İnsanın inkişaf indeksi” göstəricilərinə əsasən dünya ölkələri 3 əsas kateqoriyaya bölünürdü. Belə ki, “İnsan inkişaf indeksi” göstəricisi reytingində ilk 64 yeri tutan ölkələrdə həyat səviyyəsi yüksək, 64-cü sıradan 149-cu pilləyə qədər olan ölkələrdə orta, 150-dən aşağı yerləri tutan ölkələrdə isə həyat səviyyəsi aşağı olaraq dəyərləndirilirdi. Lakin 2014-cü ildən başlayaraq bu kateqoriya dünya ölkələrini dörd əsas qrupa böldü və birinci kateqoriyaya həyat səviyyəsi çox yüksək olan ölkələr qrupu əlavə olundu. Qeyd edək ki, Azərbaycan Respublikası 2019-cu ilin “İnsan inkişafı indeksi” göstəricisində 78-ci pillədə qərarlaşmaqla həyat səviyyəsinin orta olduğu ölkələr reytingindədir.

“İnsan inkişaf indeksinin” göstəricisinə əsasən, dünya ölkələri arasında həyat səviyyəsinin çox yüksək, yüksək, orta və zəif olduğu ölkələrin xəritəsi aşağıdakı şəkil vasitəsilə əhatəli şəkildə təhlil olunmuşdur. Qeyd edək ki, aşağıda verilmiş şəkil 2019-cu ilin “İnsan İnkişaf İndeksi” göstəricisi əsasında müəyyən olunmuş siyahıya əsaslanır.

Şəkil 1: “İnsanın inkişaf indeksi”nin dünya ölkələri üzrə bölgüsü

Mənbə: Human Development Report 2019, <http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr2019.pdf>

“İnsan İnkişaf İndeksi” 0-1 intervalında qiymət alır. “İnsan inkişaf indeksi”nin hesablanma metodu aşağıdakı düsturla öz əksini tapmışdır:

Düstur 1.

$$x (\text{indeks}) = \frac{x - \max(x)}{\max(x) - \min(x)}$$

Burada: $\min(x)$ və $\max(x)$ təhlil aparılan ölkələr üzrə x indeksinin minimum və maksimum qiymətləridir.

Hər bir ölkənin “İnsan İnkişaf İndeksi” üç əsas kateqoriya üzrə müəyyən olunur. Həmin kateqoriyalara aiddir:

- ✓ Gözlənilən ömür müddəti indeksi (LEİ);
- ✓ Təhsil indeksi (Eİ);
- ✓ Gəlir indeksi (İİ).

İndi isə yuxarıda qeyd olunan indekslərin tapılma qaydasını müəyyən edək. Gözlənilən ömür indeksinin müəyyən edilməsi ilə tədqiqatımızı davam etdirək:

Düstur 2.

$$LEİ = \frac{LE - 20}{85 - 20}$$

Xüsusilə qeyd etməliyik ki, gözlənilən ömür müddəti (LE) 85 olarsa “İnsan İnkişaf İndeksi” özünün ən maksimal həddinə-1-ə bərabər olar. Gözlənilən ömür müddəti 20 il olarsa isə ən aşağı həyat səviyyəsi müəyyən olunmuş olar ki, bu da 0 (sıfır) deməkdir (Jeffrey Sachs, 2012, s.86).

Təhsil indeksinin hesablanması qaydası ilə tanış olaq:

Düstur 3.

$$Eİ = \frac{MYSİ + EYSİ}{2}$$

Burada MYSİ- orta təhsil indeksidir və $MYSİ = \frac{MYS-0}{15}$ düsturu ilə hesablanır.

EYSİ isə gözlənilən təhsil müddəti indeksidir və $EYSİ = \frac{EYS-0}{18}$ düsturu ilə hesablanır.

Sonuncu göstəricimiz isə gəlir indeksidir. Gəlir indeksi isə aşağıdakı düsturun köməkliyi ilə müəyyən olunur:

Düstur 4.

$$İİ = \frac{\ln(GNİpc) - \ln(100)}{\ln(75000) - \ln(100)}$$

“İnsan İnkişaf İndeksi” isə qeyd etdiyimiz bu üç indeksin həndəsi ortası kimi müəyyən olunur və aşağıdakı düsturun köməkliliyi ilə müəyyən edilir:

Düstur 5.

$$HDİ = \sqrt[3]{LEİ \times Eİ \times İİ}$$

Xüsusi qeyd: düsturlarda istifadə edilən LE- gözlənilən ömür müddəti, MYS- əhalinin orta təhsil müddəti, EYS-təhsili davam edənlərin, yəni oxuyan şagird və ya tələbələrin gözlənilən təhsil müddəti, GNİpc- alıcılıq qabiliyyəti paritetinə əsasən adam başına düşən ümumi milli məhsulun ABŞ dolları ilə həcmidir.

1.2. BMT tərəfindən qəbul edilmiş Dayanıqlı İnkişaf Məqsədləri, bu məqsədlərin hədəfləri və nəzərdə tutulmuş tədbirlər

2000-ci ildə dünyanın 189 ölkəsi dünyada başverən səfalət və aclığı aradan qaldırmaq məqsədilə öz üzərlərinə öhdəlik götürdülər. Bu proses tarixə Minilliyin inkişaf məqsədləri adı altında daxil oldu. Minilliyin inkişaf məqsədləri dedikdə, dünya ölkələrində baş verən aclığın, yoxsulluğun aradan qaldırılmasına xidmət edən tədbirlər planı başa düşülür və dünyanın hər bir ölkəsində tətbiq olunur (David Griggs, Mark Stafford Smith, Johan Rockström, 2014, s. 76).

2015-ci il üçün Minilliyin inkişaf məqsədləri olaraq 8 əsas istiqamət müəyyən edilmişdir. Həmin istiqamətlərə aşağıdakıları aid etmək olar:

- İfrat yoxsulluğun və aclığın aradan qaldırılması;
- Əhalinin bütün təbəqələrində ümumi ibtidai təhsilin təmin olunması;
- Gender bərabərliyinin və eləcə də qadınlara səlahiyyət verilməsinin təmin olunması;
- Uşaq ölümünün qarşısının alınması və yaxud da mümkün qədər azaldılmasının təmin olunması;
- Ana sağlamlığının yaxşılaşdırılmasının təmin olunması;
- Malyariya, AIDS və digər bu kimi ağır xəstəliklərə qarşı mübarizənin gücləndirilməsi;

- Ətraf mühitin davamlılığının təmin olunması;
- İnkişaf naminə qlobal tərəfdaşlığın inkişafının təmin olunması.

Azərbaycan 20-ci ildə Sovet İttifaqı dağılından sonra öz müstəqilliyini böyük inkişaf etmişdir. Hökumət onunla fərqlənir ki, onun adambaşına düşən ümumi milli gəliri 720 dollardan 2002-ci ildə 5,290 dollaradək, 2011-ci ildə isə orta gəlir səviyyəsinə malik ölkələrin sıralarını doldurub.

Yüksək inkişaf səviyyəsi, eləcə də sərvətin bölüşdürülməsinə kömək edən siyasət və proqramlar nəticəsində Azərbaycanda 2000-ci illərdə yoxsulluğun əhəmiyyətli dərəcədə azaldılmasına nail olunmuşdur. Azərbaycan neftdən əldə olunan gəlirlərdən istifadə edərək, əhaliyə əmək haqlarının və sosial ödənişlərin artırılması üzrə dövlət sektorunun irimiqyaslı investisiya proqramlarının və siyasətinin gerçəkləşdirilməsinə, həmçinin iqtisadiyyatın modernləşdirilməsinə yönəlmiş institusional islahatların genişləndirilməsinə başlayıb.

Bu səylər yoxsulluğun əhəmiyyətli dərəcədə artmasına və azalmasına gətirib çıxardı. Lakin artım əmək haqqının və əhalinin əksəriyyətinin gəlirlərinin artması ilə müşayiət olunurdu. Zənginliyin geniş dövlət transfertləri proqramları vasitəsilə paylanmasının artması və yaxşılaşdırılması əhalinin əksəriyyətinin rifah halının yaxşılaşdırılmasında mühüm rol oynamışdır.

Lakin işə düzəlmə üzrə müavinətlər nikbinlik doğurmurdu. Azərbaycanda adambaşına düşən ÜDM ixracın 90% - dən çoxunu, əmək qabiliyyətli əhalinin isə yalnız 7% - ni əhatə edən karbohidrogenlərin ixracı hesabına əldə edilir. Eyni zamanda, Azərbaycanın uzunmüddətli strategiyasının əsas məqsədi iqtisadiyyatın şaxələndirilməsi və ölkəni daha səmərəli və innovativ fəaliyyətə gətirəcək məhsuldar iş yerlərinin yaradılması olmalıdır. Bu da öz növbəsində kənd təsərrüfatında adambaşına düşən gəliri, adambaşına düşən ÜDM-ni artıracaqdır. adambaşına və adambaşına real gəlir. İƏİT göstəriciləri və göstəriciləri arasında boşluğu kəsəcək.

Azərbaycanın qarşısında duran əsas vəzifə yüksək gəlir səviyyəsinə malik tamhüquqlü Dövlət kateqoriyasına düşməkdir və dövlət bunun üçün yüksək karbohidrogenlərin ixracından asılılığını aradan qaldırmalıdır.

Azərbaycanda demək olar ki, ümumi ibtidai və orta təhsil təmin edilib, yoxsul və kasıb uşaqlar arasında məktəb təhsilinin əhatə səviyyəsi isə təxminən eynidir. Lakin ibtidai, məktəbəqədər və universitet səviyyələrində formal təhsil spektrinin nəticələrinə əsasən, dövlət gəlir səviyyəsi orta səviyyədən yuxarı olan ölkənin statusu baxımından geridə qalır.

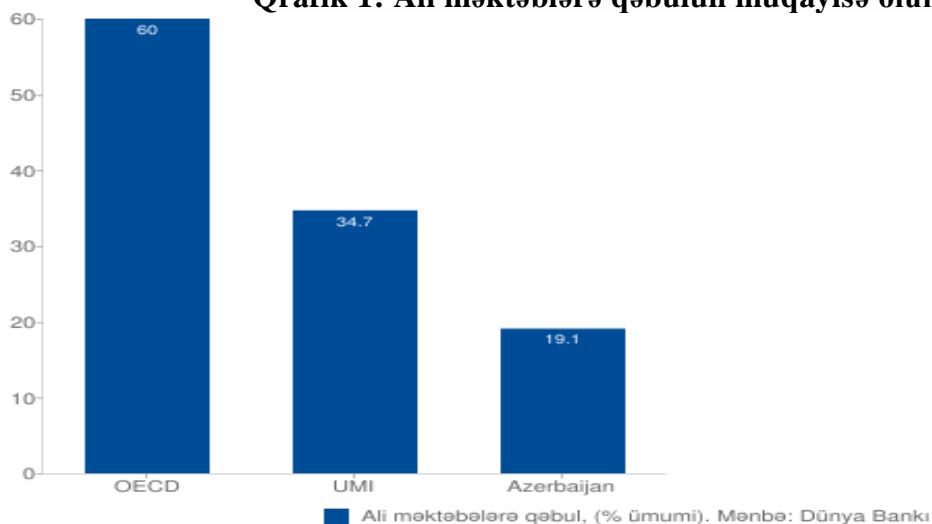
Verilən təhsilin keyfiyyətinə baxarkən iki göstərici nəzərə alınmalıdır: birincisi, Azərbaycan məktəblilərinin riyaziyyat üzrə orta balı zəngin ölkələrdə olduğu kimi, ikincisi, standartlaşdırılmış testlər, xüsusilə riyaziyyat üzrə isə fərqlər azdır. yoxsul və zəngin uşaqlar. Azərbaycan bu nailiyyətlə fəxr edən ölkələr sırasındadır.

Bununla belə, təhsil sistemi formalaşmaqda olan ölkələrin iqtisadiyyatına adekvat reaksiya vermək üçün bir sıra problemlərlə üzləşir. Beynəlxalq testlərdə aşağı oxu balları göstərir ki, təhsil sistemi yüksək keyfiyyətli tədris və təlimə kömək edən ətraf mühitlə ölmür. Azərbaycanda 79,4%-ə qədər 15 yaşlı yeniyetmələr minimum oxu vərdişlərinə yiyələnməyiblər ki, bu da öz növbəsində, onların növbəti mərhələyə hazırlıqla bağlı ciddi narahatlıqlar yaradır.

Ali təhsilin əhatə səviyyəsi aşağı səviyyədədir və kasıblar və yoxsullar arasında böyük bir fərq var. Bundan başqa, təhsil sistemi tərəfindən təklif olunan təlim ilə dinamik inkişaf edən iqtisadiyyat üçün lazım olan bacarıqlar arasında əhəmiyyətli uyğunsuzluq mövcuddur (Eliana Villa, Daniel Kardon Valensiya, Alejandro Valensiya-Arias, Karen Xormeçea, Conxali Qarsiya, 2020, s.88).

Hökumət bu problemləri dərk edir və bir sıra islahatların başlanmasını başa düşür. Azərbaycan hökuməti təhsil sisteminin möhkəmləndirilməsi üçün tələbələrə pulsuz dərsliklər təqdim edəcək; daha çox dövlət məktəblərinin tikintisi və mövcud məktəblərin bərpa və müasir tədris avadanlığı ilə təmin olunması; informasiya texnologiyaları ilə təhsil sisteminin yaxşılaşdırılması; xüsusilə istedadlı gənclər üçün proqramların hazırlanması; bir sıra tədbirlər, o cümlədən gənclərin xaricdə təhsil almaları üzrə Dövlət Proqramı və məktəbəqədər təhsilin dirçəldilməsi həyata keçirilir.

Qrafik 1: Ali məktəblərə qəbulun müqayisə olunması

Mənbə: Dünya Bankı, <https://www.taxes.gov.az/az/page/dunya-banki>, 2019

Azərbaycan təhsildə gender bərabərsizliyinin aradan qaldırılmasında böyük uğurlara nail olsa da, orta gəlirdən yüksək olan ölkələrin səviyyəsindən geri qalır ki, bu da qanunvericilikdə gender bərabərliyinə daim diqqət tələb edir.

Azərbaycan qadınlarının təhsil səviyyəsi yüksəkdir (99,5 faiz), lakin son illərdə qızların məktəbi erkən tərk etməsi tendensiyası müşahidə olunur. Ümumilikdə, Azərbaycanda ali təhsil təhlükəsiz gələcəyin vacib şərtidir, Ali Təhsildə gender bərabərsizliyi isə minimaldır (45,9% 2011-ci ildə 54,1% - ə qarşı). Lakin qadınlar doktorantların yalnız 18%-ni təşkil edirlər.

Son on il ərzində Azərbaycanda iqtisadi vəziyyət durmadan yaxşılaşıb və işə düzəlmək üçün yeni imkanlar yaranıb. 2011-ci ildə qadınlar Azərbaycanın iqtisadi cəhətdən fəal əhalisinin 49,2 faizini təşkil edirdi. Bununla belə, qadınlar hələ də iş yerində şaquli və üfüqi bir segregasiya ilə üzləşirlər. Qadınlar az maaşlı işlərdə, məsələn, təhsil, səhiyyə və sosial xidmətlər sahəsində “öz təbiətinə görə qadın işləri” ilə məşğuldurlar.

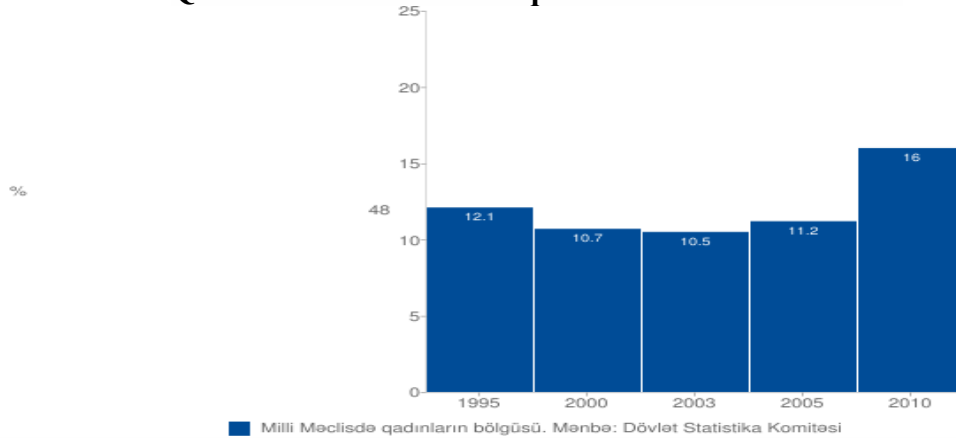
Gender müxtəlifliyinin qadınlara kişilərə nisbətən mənfi təsir göstərdiyi sahələrdən biri də qanunvericilik prosesidir. Bəzi müsbət irəliləyişlərə baxmayaraq, qadınlar hələ də seçkili vəzifələrə və görkəmli qanunvericilik vəzifələrinə yol verilməmişdir. Məsələn, Azərbaycan parlamentində qadınların payı 11% - dən (2005-ci il) 16% - ə (2010-cu il) qədər artıb.

İcra Hakimiyyətinə gəldikdə isə, 39 nazirdən və dövlət komitələrinin və agentliklərinin başçılarından yalnız biri qadınlardır. Nazirlər müavinləri səviyyəsində qadınlar yalnız 6% təşkil edir.

Dövlət qulluğunda qadınların və kişilərin payı da şaquli diskriminasiya obrazını yaradır, çünki vəzifə artdıqca qadınların sayı azalır. Məsələn, idarə rəisi vəzifəsinə qadın və kişilərin nisbəti 1 üçün 14 kişilərlə müqayisədə. Son 4 ildə qəndər iştirakının dinamikasına baxılarkən rəhbər vəzifələrdə qadınların sayının 2% - i az artım müşahidə olunur.

Qadın və kişilərin iqtisadi, sosial və siyasi iştirakındakı qeyri-bərabərlik əsasən qadınların ailə və cəmiyyətdə roluna münasibətdə patriarxal baxış və stereotiplərlə izah olunur. Bu, hüquq normalarının tətbiqi üçün ciddi maneədir.

Qrafik 2: Milli Məclisdə qadınların təmsil olunması

■ Milli Məclisdə qadınların bölgüsü. Mənbə: Dövlət Statistika Komitəsi

Mənbə: Dövlət Statistika Komitəsi, <https://www.stat.gov.az/source/gender/>, 2010

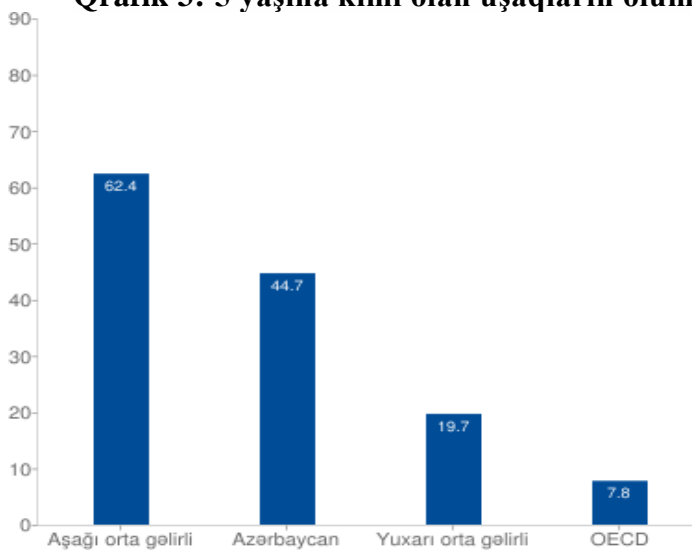
Son zamanlar davamlı inkişaf müşahidə olunur: uşaq ölümü 63,3 - dən 1000-ə qədər sağlam anadan olub, 2002-ci ildə 44,7-dən 2011-ci ilədək, uşaq ölümü əmsalı isə 38,5-dən 1000-ə qədər sağlam anadan olub (Dünya Bankı). Bu tərəqqiyə baxmayaraq, Azərbaycanın ÜDM orta gəlirdən yuxarı olan ölkələrin ÜDM-ni iki dəfə üstələyir. Rəsmi statistika və Müstəqil Araşdırmalar arasında fərq var ki, bu da statistik sistemin aşağı effektivliyini göstərir, bu da hər dəfə eyni informasiyanı, xüsusilə də indiki “sağlam doğuş” konsepsiyasını təqdim edir. Bu körpə ölüm real miqyaslı müəyyən deyil və müvafiq tədbirlər görülmür zaman bir çox problemlər yaradır.

Doğum zamanı ölüm bütün ölümlərin yarısını təşkil edir. Bu uşaqların əksəriyyəti sağlam anadan, lakin nəfəs olmadan digər həyat simptomları ilə, və bu halda onlar sağlam anadan hesab olunur, və onlar yaşamaq üçün heç bir diqqət verilir. Bu, tibb işçilərinin reanimasiya və doğum icazəsi vərdişlərinin olmaması, eləcə də yenidoğulmuşlara qayğı göstərməməsi və körpə ölümünü qətləndirən qorxaraq gizlətməyə meyl etməsi ilə bağlı ola bilər.

Rəsmi statistikaya görə, ishal və ağır respirator infeksiyalar uşaqların xəstələnməsinin və ölümünün əsas səbəbləridir. Qidalanma, 13 yaşınadək uşaqların 1% - də və 5 yaşadək yoxsul artımla qidalanma zamanı körpə ölümlərinin əsas səbəblərindən biridir. Toxunulmazlıq və xəstəliklə zəifləmiş körpələrdə A vitamini çatışmazlığı bu uşaqların 75% - də müşahidə olunur. Anemiya geniş yayılmışdır və ona səbəb olan dəmir çatışmazlığı qadınlar və uşaqlar arasında demək olar ki, eynidir.

Uşaq və uşaqların sağlamlığının yaxşılaşdırılmasına davam etmək üçün doğuş zamanı xüsusi diqqət yetirməklə tibbi xidmətlərdən istifadənin rahatlığını artırmaq; tibbi heyətin bacarıqlarının inkişafı hesabına problemlə hamiləliklərin, doğuşların və uşaq xəstəliklərinin tezliyini azaltmaq; uşaqlara qayğı metodları haqqında bilik və məlumat verərək ana və ailələrinin imkanlarını genişləndirmək lazımdır.

Qrafik 3: 5 yaşına kimi olan uşaqların ölüm əmsallarının müqayisəsi

■ Ölüm əmsali, 5 yaşından az (hər 10,000 doğuşa). Mənbə: Dünya Bankı, 2011

Mənbə: Dünya Bankı, <https://www.taxes.gov.az/az/page/dunya-banki>, 2019

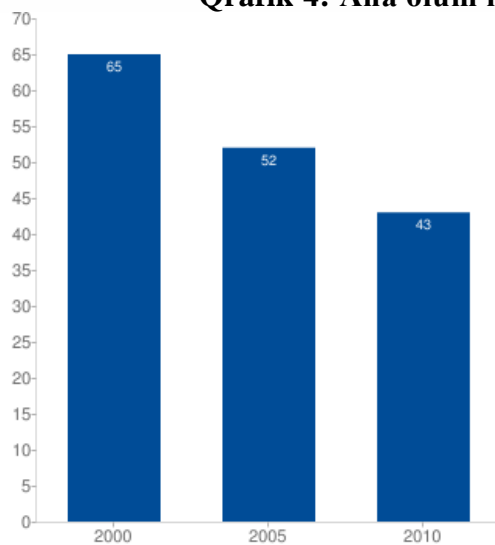
Azərbaycanda ana ölümünün azaldılmasında müsbət nəticələr əldə edilmişdir. Dünya Bankının məlumatlarına görə, Azərbaycanda ana ölümünün səviyyəsi 65 haldan 100 000 diri doğum üzrə 2000-ci ildə, təxminən, 2008-ci ilin yarısına qədər azalmışdır, 2010-cu ildə isə 43 ana ölümü hallarına 100 000 diri doğum düşmüşdür. BMT və Dünya Bankının birgə tədqiqatı göstərir ki, 1990-cı ildən 2008-ci ilə qədər Azərbaycanda ana ölümü ildə 2,9%, orta hesabla, mimm üzrə beş % aşağı düşüb.

Əsas amillərdən biri ixtisaslı işçi heyəti və zəruri avadanlıqla təchiz edilmiş prenatal və doğum ləvazimatlarına çıxışıdır. Son demoqrafik və tibbi müayinəyə əsasən, doğuşların əksəriyyəti (89%) ixtisaslı tibb işçilərinin nəzarəti altında keçirilir və dərmanlar (78%) tərəfindən təmin edilir. Bu tərəqqi əlaməti olsa da, orta gəlirdən yuxarı olan ölkələr arasında orta hesabla (97%) daha aşağıdır.

İzləmək üçün lazım olan başqa bir problem regional fərqlərdir: ölkənin bəzi yerlərində ev doğum payı 40% - ə çatır.

Hökumət milli reproduktiv sağlamlıq strategiyası çərçivəsində reproduktiv sağlamlıq sahəsində xidmətlərin miqyasının genişləndirilməsi və keyfiyyətinin yüksəldilməsi istiqamətində səylərini davam etdirir. Hökumət həmçinin qoruyucu tədbirləri əhatə edən ana və uşaq sağlamlığının qorunması üçün yeni bir proqram hazırlamağı planlaşdırır.

Qrafik 4: Ana ölüm hallarında meyllər

■ Ana ölümü dərəcəsi (modelləşdirilmiş hesablama, hər 100,000 doğuşa). Mənbə: Dünya Bankı

Mənbə: Dünya Bankı, <https://www.taxes.gov.az/az/page/dunya-banki>, 2019

2003-cü ildən Azərbaycan İnsanın immunçatışmazlığı virusunun (İİV) mərkəzləşdirilmiş epidemiyası olan ölkə kimi tanınır. İİV-in yayılması səviyyəsi 2004-cü ildən kəskin şəkildə artıb. Epidemiya cinsdən çox asılıdır: kişilər qadınlardan dörd dəfə çox yoluxurlar. Epidemiya xüsusilə narkotiklərin istifadəsi səbəbindən yayılır: HIV-ə yoluxmuş Azərbaycan vətəndaşlarının təxminən üçdə ikisi bu virusa yoluxub. Eyni zamanda, 2004-cü ildən 2010-cu ilədək heteroseksual yolla virusun ötürülməsi hallarının sayı dörd dəfədən çox artıb ki, bu da İİV-müsbət narkotik istehlakçılarının seksual qadın tərəfdaşlarla əlaqəsinə görə epidemiyanın feminləşdirilməsinə gətirib çıxarıb.

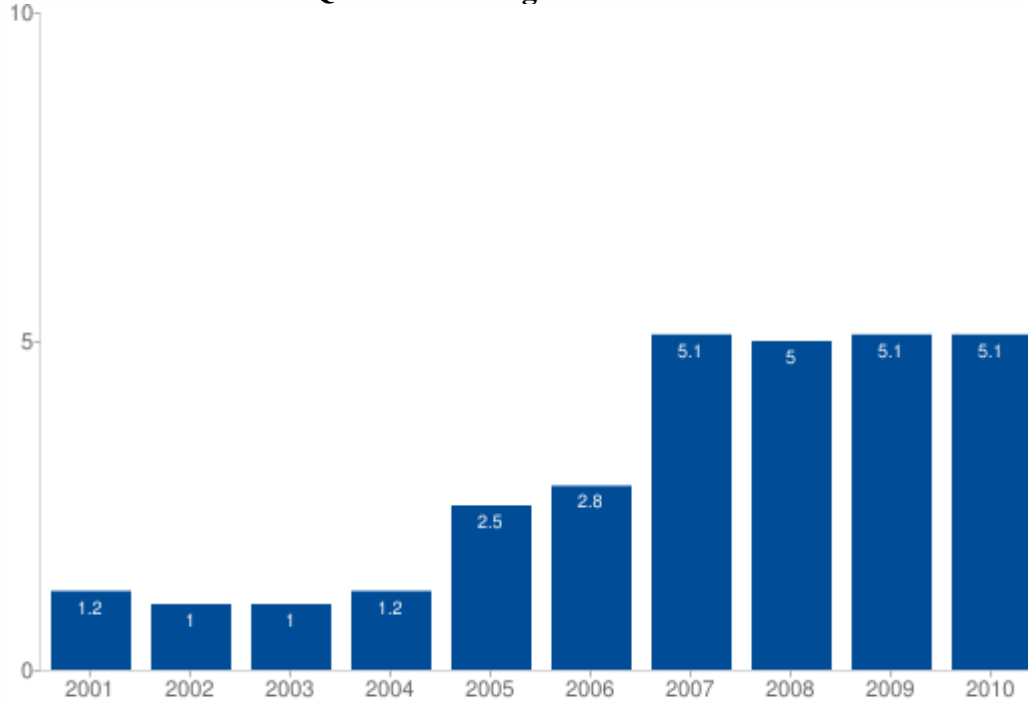
Azərbaycanda İİV epidemiyasına qarşı mübarizədə əhəmiyyətli irəliləyişə baxmayaraq, epidemiyaya yoluxma riski yüksək olan insanlar viruslara, müalicəyə, qulluğa və dəstəyə qarşı aşağı səviyyədə müdafiəyə malikdirlər və onları gücləndirmək lazımdır. HIV-lə yaşayan insanlara qarşı stiqma və ayrı-seçkilik kimi fəaliyyətlər, eləcə də erkən ölümə səbəb olan sonrakı diaqnoz və sonrakı tibbi müdaxilələr (xüsusilə HIV-ə məsləhətləşmə və testləşdirmə) üstünlük təşkil edir.

HIV-dən qorunma tədbirləri səhiyyə sisteminə inteqrasiya edilmir və paytaxtda ixtisaslaşan QİÇS mərkəzində konsentrasiya olunur. Nəticədə, tibb işçiləri və mütəxəssislər tez-tez HIV-in qarşısının alınması və müalicəsi üçün effektiv və elmi üsullardan xəbərdar deyillər.

Ölkənin əlaqələndirmə mexanizmi hazırda İİV / QİÇS üzrə Vahid Milli əlaqələndirmə orqanı kimi yaradılır, lakin effektiv koordinasiya üçün potensialın artırılması vacibdir.

Azərbaycanda endemik xəstəlik olan malyariyaya gəldikdə isə 1997-2011-ci illərdə epidemiyaya qarşı genişmiqyaslı mübarizə tədbirləri nəticəsində epidemiya vəziyyəti aradan qaldırılmış və 2011-ci ildə ölkədə 8 malyariya, o cümlədən 4 idxal malyariya halı qeydə alınmışdır.

Qrafik 5: HIV göstəricilərinin dinamikası

■ Hər 100,000 əhaliyə düşən İİV göstəricisi. Mənbə: ÜST, Xəstəliklərə qarşı Mübarizə və Nəzarət üzrə Avropa Mərkəzi

Mənbə: ÜST. Xəstəliklərə qarşı Mübarizə üzrə Avropa Mərkəzi, <https://isim.az/az/news-view/902>, materialları əsasında müəllif tərəfindən tərtib edilmişdir.

Azərbaycan aparıcı beynəlxalq sazişlərin iştirakçısıdır, ətraf mühitin mühafizəsi haqqında mühüm milli qanunlar qəbul edib və Azərbaycanın milli siyasətində və proqramlarında qlobal ekoloji problemləri əks etdirib.

Ölkə biomüxtəliflik resurslarının qorunmasında əhəmiyyətli irəliləyişə nail olub-ölkə ərazisində mühafizə olunan ərazilərin sayı 5% - dən 2000-ci ildə 10,2% - ə qədər 2011-ci ildə artıb. Meşəbərpa və yerləşmə tədbirləri meşə örtüyünün 0,4% artmasına səbəb olub. 15-ci illə müqayisədə 2002-ci illə müqayisədə 2010-cu ildə əhalinin 82% - i yaxşılaşdırılan xidmətlərə çıxış əldə etmişdir ki, bu da orta gəlirdən yüksək olan ölkələrə nisbətən daha yüksəkdir (Ceffri D. Sax, Qvido Şmidt-Trub, Mariana Matsukato, Dirk Messner, Neboysa Nakiçenoviç və Yohan Roqstrem, 2019, S.67).

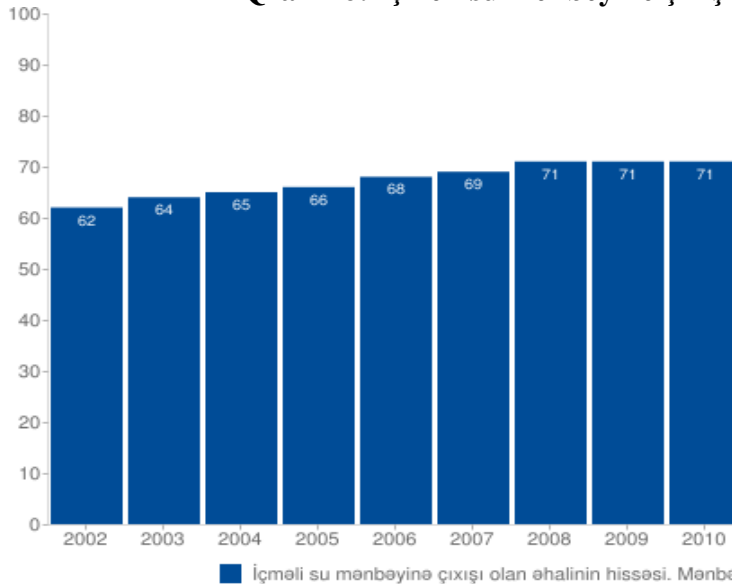
Azərbaycanda əvvəlki kimi ciddi ekoloji problemlər mövcuddur. İki hadisə: ölkə ərazisinin 43% - nin eroziyası və ölkə ərazisinin 20% - nin şoranlaşması səhralaşmaya və kənd təsərrüfatının məhsuldarlığının azalmasına gətirib çıxarır.

İçməli suya giriş ciddi bir problemdir. Kənd əhalisinin içməli suya çıxışı 62% - dən 2002-ci ildə 71% - dən 2010-cu ilə qədər artsa da, o, orta hesabla

yüksək gəlirli ölkələrə nisbətən daha aşağıdır. Azərbaycan kənd rayonlarının inkişafına xüsusi diqqət yetirməklə mövcud su təchizatı sistemlərinin modernləşdirilməsini davam etdirməlidir.

Azərbaycanda adambaşına düşən karbon qazı (CO₂) emissiyalarının həcmi gəlir səviyyəsi orta səviyyədən yüksək olan ölkələrdə olduğu kimidir və karbon tullantılarının yarısı orta gəlirli ölkələrin payına düşür. Ölkə qlobal əhəmiyyətli istixana qazlarının istehsalçısı deyil, lakin son illərdə adambaşına CO₂ emissiyalarının artması müşahidə olunur. Azərbaycan iqtisadiyyatının karbohidrogenlərin hasilatından asılı olduğunu nəzərə alsaq, hökumət yaşıl iqtisadiyyata keçidin yeni yollarını tapmalıdır.

Qrafik 6: İcməli su mənbəyinə çıxışın olması

Mənbə: Dünya Bankı, <https://www.taxes.gov.az/az/page/dunya-banki>, 2019

Neftdən əldə olunan gəlirlər və sabit makroiqtisadi siyasət sayəsində Azərbaycan xarici yardımdan asılılığı ilə barışmaq və inkişaf etmiş dünya qarşısında borc yükünü yüngülləşdirmək lazım deyil. Azərbaycan hələ də inkişaf məqsədilə (RDA) rəsmi yardım alsa da, dövlət öz dövlət xərclərini ödəmək üçün artıq xarici yardım tələb etmir.

Faktiki olaraq, Azərbaycanın inkişaf etməkdə olan ölkələr üçün donör olmaq potensialı vardır. Bundan başqa, Azərbaycanda 8 MİM-lər üzrə fəaliyyət digər inkişaf etməkdə olan ölkələrin fəaliyyətindən konseptual olaraq fərqlənir.

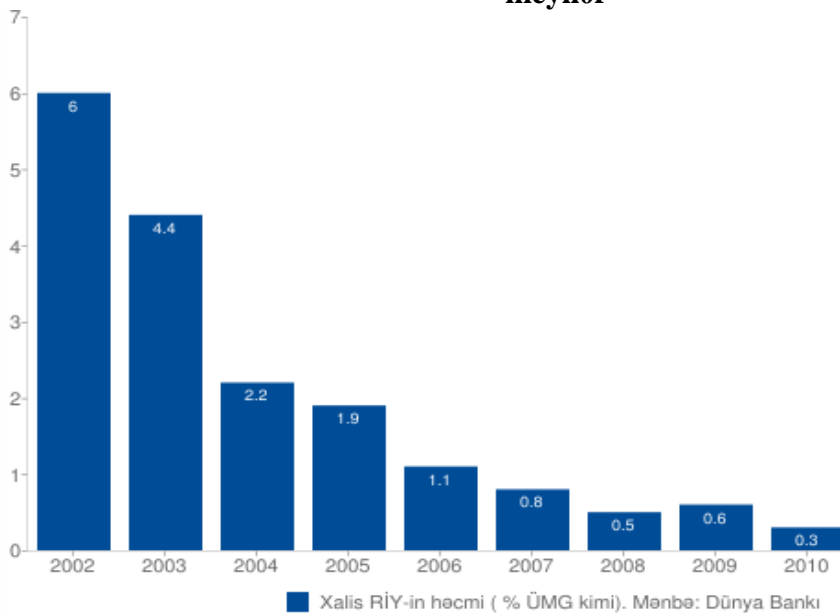
Azərbaycan bir-birindən faydalana biləcək inkişaf etmiş dünya ilə qarşılıqlı asılı tərəfdaşlığa böyük əhəmiyyət verir. Azərbaycana inkişaf etmiş dünyanın məhsul və xidmətlərinin, kapitalının və işçi qüvvəsinin sərbəst axınından tam istifadə etmək üçün şərait lazımdır ki, bu da qloballaşan dünyada müasir tendensiya kimi idealdır.

Azərbaycan donor potensialı axtarır və bu tendensiya təbii fəlakətlərə yardım fondlarına dövlətin Səxavətli ianələrində və bir neçə ölkədə sülhyaratma qüvvələrinin dəstəklənməsində, habelə beynəlxalq layihələrin maliyyələşdirilməsinin artırılmasında və bu yaxınlarda Azərbaycan Beynəlxalq İnkişaf Təşkilatının yaradılması haqqında qərarla öz əksini tapır. Agentlik.

Alıcı və satıcıların birtərəfli hərəkəti olan küçə deyil, inkişaf etmiş dünya ilə real tərəfdaşlıq etmələri üçün Azərbaycan da öz öhdəliyini yerinə yetirməli, ölkəni xarici dünya üçün açmalı və bazar iqtisadiyyatına keçidi başa çatdırmalıdır.

Avropa və Asiyanın kəsişməsində Azərbaycanın müqayisəli coğrafi üstünlüyünü nümayiş etdirmək üçün daha bir üsul - bütün dünya ölkələri ilə ticarətin, investisiyaların və səyahətin asanlaşdırılması üçün bütün nəqliyyat infrastrukturunu yaxşılaşdırmaqdır.

Qrafik 7: Ümumi Milli Gəlirin (ÜMG) faizi kimi xalis Rəsmi İnkişaf Yardımında (RİY) meyllər

Mənbə: Dünya Bankı, <https://www.taxes.gov.az/az/page/dunya-banki>, 2019

2015-ci ilin iyulunda BMT-yə üzv dövlətlər qlobal məqsədlər haqqında saziş imzalayıblar. Bu razılaşma planetimizə zərər vurmada, sülh insanların rifahının təmin olunması üçün hər cür səy göstərmək istəyi ilə bağlıdır. Dövlətlər növbəti 15 il ərzində (2015-ci ildən 2030-cu ilə qədər) bu məqsədlərə nail olmaq üçün çalışacaqlar. Bu məqsədlər mim əvəz Davamlı İnkişaf Məqsədləri (DİM) kimi tanınır.

BMT-nin təşəbbüsü ilə açıq işçi qrupu yaradılmış və buraya 13 üzv dövlətin nümayəndələri daxil olmuş, 13 iclası 2013-2014-cü illərdə keçirmişlər. Qrup təhsil, səhiyyə, iqlim dəyişikliyi və digər sahələrdən olan texniki komandalardan iştirakı ilə bütün insanların qarşılaşdığı və onların həyatlarının və planetlərinin yaxşılaşdırılmasına mane olan ən vacib problemləri müzakirə etmişdir. Eyni zamanda, dünyanın hər yerində sadə insanlarla müzakirələr aparılıb ki, bu da onlara qlobal hədəflərə əlavə olunması barədə öz fikirlərini bildirməyə imkan verib. Bu müzakirələr nəticəsində açıq işçi qrupu mövzuların geniş spektrini əhatə edən məqsəd və vəzifələri işləyib hazırlamışdır. Məsələn, tematik sahələrdən bəziləri yoxsulluq və aclığın aradan qaldırılması, insan hüquqlarının, sülhün və gender bərabərliyinin təşviqi, eləcə də təbii resursların davamlı idarə edilməsi və ətraf mühitin qorunması daxildir.

Açıq işçi qrupunun hesabatı dərc olunduqdan sonra BMT-yə üzv olan bütün dövlətlər bu məsələni müzakirə ediblər. Belə qənaətə gəldilər ki, açıq işçi qrupu lazımi uzaqgörən siyahı hazırlayıb və bununla da 17-ci məqsədi qəbul edib. Bu məqsədlə onlar beynəlxalq ictimaiyyəti praktikada qarşıya qoyulmuş məqsədlərin necə həyata keçirilməsi və növbəti 15 ildə onların yerinə yetirilməsinə necə nəzarət edilməsi barədə bəzi mülahizələr barədə məlumatlandırmaq üçün yazılı bəyannamə buraxıblar. Nəhayət, 2015-ci ilin avqust ayında BMT-yə üzv dövlətlər davamlı İnkişaf Məqsədlərinin həyata keçirilməsi üçün hərtərəfli gündəliyi təsdiq etmiş və onu 25 sentyabr 2015-ci il tarixində Nyu-Yorkda BMT-nin mənzil-qərargahında təntənəli qəbul üçün hazırlamışlar.

II FƏSİL. DAYANIQLI İNKİŞAF MƏQSƏDLƏRİNİN AZƏRBAYCANDA TƏTBİQİ VƏ NƏTİCƏLƏRİN QIYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ

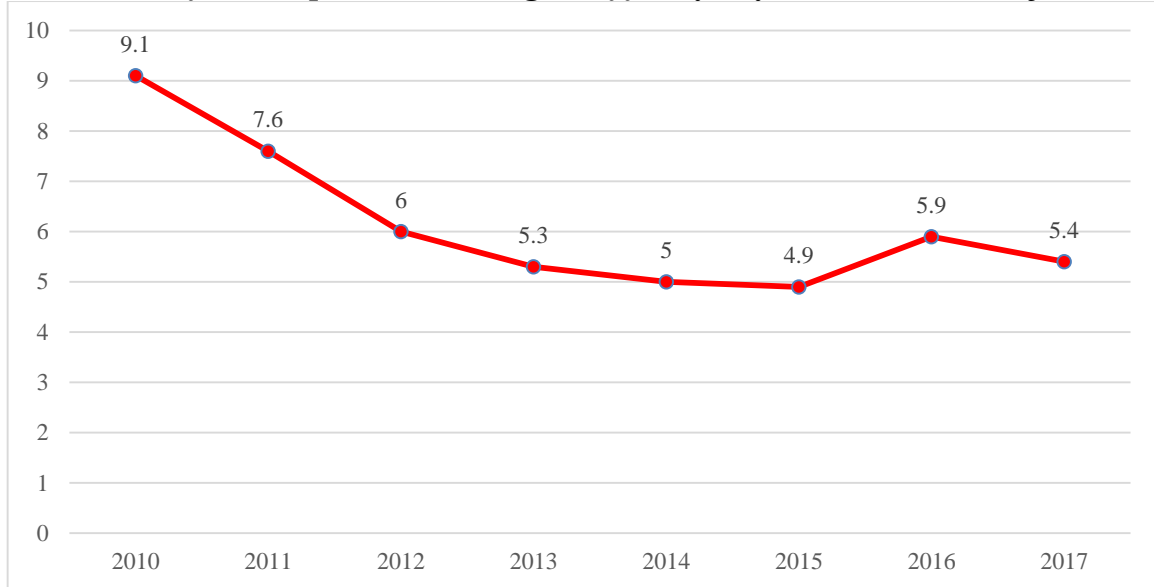
2.1. Azərbaycan Respublikasında Dayanıqlı İnkişaf Məqsədlərinə nail olunması üzrə həyata keçirilmiş tədbir

Beynəlxalq Birliyin üzvü kimi Azərbaycanın davamlı inkişafının təmin edilməsi dövlət siyasətinin əsas prioritetlərindən biridir. Bu, dövlət orqanlarının qarşıya çıxan öhdəliklərin yerinə yetirilməsi üzrə öhdəliklərinin yerinə yetirilməsinin əlaqələndirilməsi məqsədi ilə “davamlı inkişaf üzrə Milli əlaqələndirmə Şurasının yaradılması haqqında” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 6 oktyabr 2016-cı il tarixli Fərmanına uyğundur. milli səviyyədə “Daily 2030” dan onun yüksək siyasi əhəmiyyəti gələcək inkişaf gündəliyində yenidən ön plana çıxıb. Beləliklə, 2030-cu ilə qədər global məqsəd və vəzifələr üçün Azərbaycan üçün aktual olan milli prioritetlər və göstəricilər müəyyən edilməli, ölkənin sosial-iqtisadi sahələrini əhatə edən dövlət proqramları və strategiyaları Davamlı İnkişaf Məqsədləri ilə uzlaşdırılmalı, daimi yaşayış zonası isə əldə edilməlidir. Hər ilin yekunlarına dair hesabat statistik məlumatlar və görülmüş işlər barədə məlumatlar əsasında hazırlanıb Prezidentə təqdim edilməlidir.

O, 2030-cu ilə qədər ifrat yoxsulluğun aradan qaldırılmasını, bütün formalarda yoxsulların sayının ən azı yarısı Milli konsepsiyalara uyğun olaraq azaldılmasını, milli səviyyədə hamı üçün müvafiq sosial müdafiə tədbirlərinin həyata keçirilməsini, həmçinin yoxsul və ehtiyacı olanların əhəmiyyətli dərəcədə təmin edilməsini nəzərdə tutur. Belə çağırışlara adekvat reaksiya əhalinin yoxsul və zəif təbəqələrinin davamlılığının artırılması, onların iqtisadi resurslara və baza xidmətlərinə bərabər çıxışının təmin edilməsi, həmçinin iqlim dəyişikliyinə, iqtisadi, sosial və ekoloji nəticələrə, o cümlədən fəlakətlərə qarşı zəifliklərin azaldılması kimi əsas məqsədlərə nail olmağa imkan verir. mümkün. Bu isə öz növbəsində yoxsulluğun bütün təzahürlərində aradan qaldırılmasına yönəlmiş proqram və siyasətin həyata keçirilməsini, habelə yoxsullara yönəlmiş və qender aspektlərini nəzərə alan strategiyalara əsaslanan möhkəm siyasi çərçivələrin yaradılmasını tələb

edir. Bununla əlaqədar olaraq, inkişaf məqsədilə əməkdaşlığın genişləndirilməsi üsulları da daxil olmaqla, müxtəlif mənbələrdən külli miqdarda resurslar səfərbər edilməli və yoxsulluğun azaldılması üzrə tədbirlərin dəstəklənməsi artırılmalıdır.

Qrafik 8: Milli yoxsulluq həddindən aşağı səviyyədə yaşayan əhalinin xüsusi çəkisi, faizlə

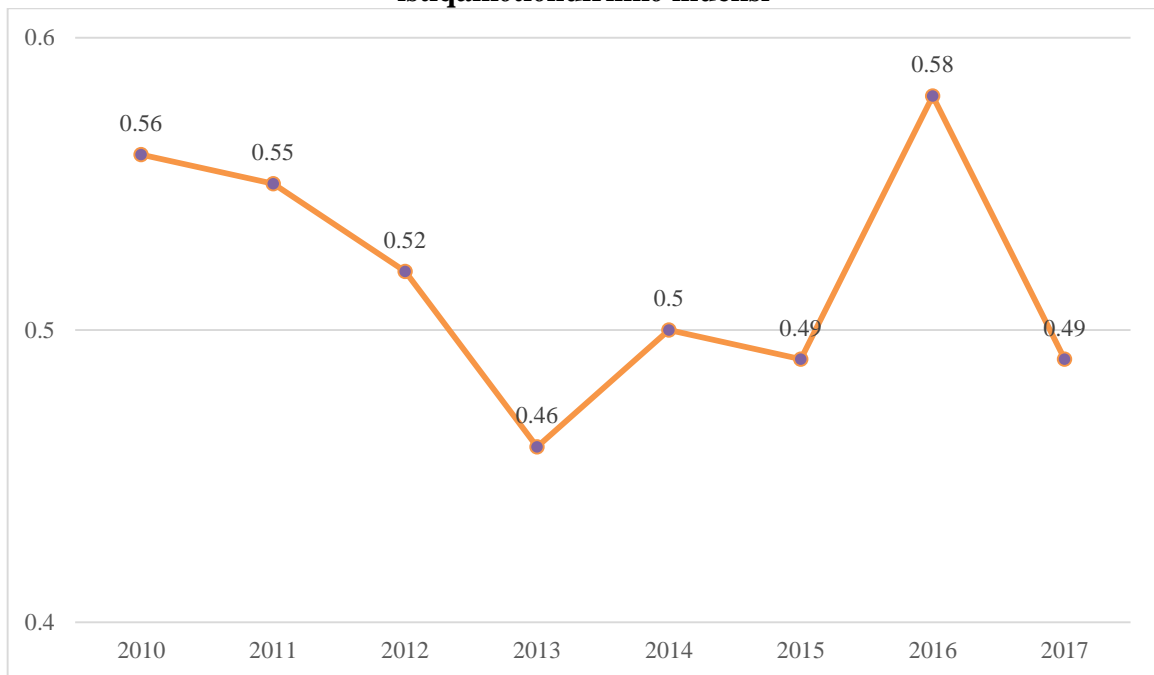
Mənbə: Dayanıqlı inkişaf məqsədləri, statistik icmal, <http://sdg.azstat.org:8484/uploads/pages/full-material-636947851694915298.pdf>,

Milli yoxsulluq həddindən aşağı səviyyədə yaşayan əhalinin payı 9,1 faizdən 2010-cu ildə 4,9 faizə, 2016-cı ildə 1,0 faiz və 2017-ci ildə 5 faiz artaraq durmadan aşağı düşmüşdür. 4 faizə düşmüşdür. Ümumiyyətlə, 2010-2017-ci illər ərzində bu templə Milli yoxsulluq xüsusiyyətindən aşağı yaşayan insanların payının azalması müsbət tendensiya hesab olunur.

Bu, aclığa son qoymaq və hər kəsə il ərzində təhlükəsiz və kifayət qədər qidaya çıxışı təmin etmək, eləcə də 5 yaşına qədər uşaqların inkişafının gecikdirilməsi ilə bağlı mühüm məsələləri həll etmək məqsədi daşıyır. Bu çağırışlara adekvat cavab Kiçik ərzaq istehsalçılarının, xüsusilə də qadınların, ailə təsərrüfatlarının, fermerlərin və balıqçılıq sahələrinin gəlirlərinin ikiqat artırılması, torpaqa, digər istehsal resurslarına, kənd təsərrüfatının məhsuldarlığını artırmaq üçün müvafiq biliklərə və maliyyə xidmətlərinə bərabər çıxış yolu ilə verilməsidir. Bu, ərzaq qiymətlərinin kəskin dəyişməsinin məhdudlaşdırılması məqsədilə ərzaq ehtiyatları haqqında informasiyaya vaxtında çıxışın təmin edilməsi hesabına mümkündür. Bu da öz növbəsində davamlı qida istehsalı sistemlərinin formalaşmasına, iqlimin

dəyişməsinə, sərt hava şəraitinə, quraqlığa, daşqınlara və s. kömək edir. fəlakətlərə davamlılığın gücləndirilməsi, torpaqların keyfiyyətini tədricən yaxşılaşdıran davamlı kənd təsərrüfatı metodlarının tətbiqi və toxumların, Mədəni bitkilərin, eləcə də kənd təsərrüfatı və ev heyvanlarının genetik müxtəlifliyinin, eləcə də onlarla bağlı vəhşi növlərin mühafizəsi barədə ənənəvi biliklər lazımi qaydada idarə olunan və diversifikasiya edilmiş toxum və bitkilər Bankı vasitəsilə onu eyni cür istifadə etməyə məcbur edir. Yuxarıda qeyd olunanlarla əlaqədar olaraq, kənd təsərrüfatında istehsal potensialının artırılması üçün beynəlxalq əməkdaşlığı möhkəmləndirmək, kənd təsərrüfatı və yeni texnologiyaların tətbiqi sahəsində tədqiqatları genişləndirmək, kənd infrastrukturuna, bitki və heyvandarlıq banklarına investisiyaları artırmaq lazımdır.

Qrafik 9: Dövlət xərclərinin strukturu ilə müəyyən edilən kənd təsərrüfatına istiqamətləndirilmə indeksi

Mənbə: Dayanıqlı inkişaf məqsədləri, statistikal icmal, <http://sdg.azstat.org:8484/uploads/pages/full-material-636947851694915298.pdf>,

Dövlət xərclərinin strukturu tərəfindən müəyyən edilən aqrar istiqamət indeksi 2010-2017-ci illərdə 1-dən az olub və 0,46-dan 0,58-ə qədər müxtəlif dəyərlər alıb ki, bu da sektorun iqtisadiyyata verdiyi töhfələrlə müqayisədə nisbətən aşağıdır. . Hesabat dövründə kənd, meşə və balıq təsərrüfatında əlavə dəyər 68,4 faiz artaraq nominal ifadədə 2344,6 milyon manatdan 2010-cu ildə 3949,3 milyon manata

çatmışdır və 2017-ci ildə 3949,3 milyon manata yüksəlmişdir. Keçən il kənd təsərrüfatında, meşə və balıq təsərrüfatında əlavə dəyərin real artım tempi ötən illə müqayisədə 104,2 faiz təşkil etmişdir.

Əhalinin ərzaq məhsulları ilə təhlükəsiz təchiz olunmasının əsas şərtlərindən biri makroiqtisadi sabitlik əsasında davamlı inkişafa nail olmaq və əhalinin fizioloji normalara uyğun tələbatını ödəməkdir. Dünya iqtisadiyyatında qeyri-müəyyənlik və böhran 2014-2015-ci illərdə güclənib, qlobal iqtisadi artım zəif və qeyri-sabit olub, regionda iqtisadi və siyasi risklər güclənib. Xam neft də daxil olmaqla, dünya xammalı qiymətləri kəskin şəkildə aşağı düşüb və əksər valyutaların, xüsusilə də MDB ölkələrində devalvasiya dalğası müşahidə olunur.

Qlobal və regional səviyyədə baş verən mürəkkəb iqtisadi proseslər Azərbaycan iqtisadiyyatına fərqli təsir göstərmişdir. Neftin qiymətinin kəskin şəkildə aşağı düşməsi Azərbaycanın xarici ticarət balansına təsir edib və ixrac hasilatını xeyli azaldıb. Əsas ticarət tərəfdaşlarımızın devalvasiyasının davam edən prosesləri milli iqtisadiyyatımızın rəqabətqabiliyyətliliyinə mənfi təsir göstərmişdir. Yuxarıda sadalanan amillərin fəaliyyəti nəticəsində manat iki dəfə qiymətdən düşüb. 21 fevral 2015-ci il tarixində manat 25% (dollardan 34% yuxarı) düşüb, dekabrın 21-də isə üzən məzənnəyə keçid haqqında qərar qəbul edilib. Nəticədə, İqtisadiyyat cəmi 1,1% artıb, cari qiymətlərlə ÜDM 54,4 milyard manata çatıb, adambaşına düşən ÜDM isə 5703,7 manat təşkil edib (Azərbaycan Statistika Komitəsi, www.stat.gov.az, 2019).

2016-cı ildə neft-qaz sektorunun artımı 2015-ci ildə olduğundan 1,2% yüksək olub, bu sektorun ÜDM-də payı 30,7% (2015-ci ildə 38,7%) təşkil edib. 2016-cı ildə qeyri-neft sektorunda 37,7 milyard manat əlavə dəyər istehsal edilmişdir ki, bu da 2015-ci ilə nisbətən 1,1 faiz çoxdur. Qeyri-neft sektorunun payı ÜDM-69,3%. Qeyri-neft sektorunda artımın azalması dövlət investisiyalarının azalması fonunda tikinti sektorunda tənəzzülə gətirib çıxardı.

2016 - cı ildə 6,6%, qeyri - neft sənayesi 10%, informasiya və rabitə sektoru 6,8%, Turizm və ictimai iaşə sektoru 14,0%, ticarət sektoru 10,9%, nəqliyyat və anbar sektoru 1%, tikinti 7% artıb. %, tikinti azalıb 13,4%. 2016-cı ildə ölkənin sosial-iqtisadi inkişafına 15 957,0 milyon manat investisiya qoyulmuşdur. 56,8% bu

investisiyaların idi, daxili isə 43,2% - xarici. Neft sektorunun inkişafına kapital xərclərinin ümumi həcmindən 8819,9 milyon manat (55,3%) və 7137,1 milyon manat (44,7%) vəsait yatırılıb. Dolların məzənnəsinin 34 faizlik artımına baxmayaraq, 2015-ci ildə devalvasiya nəticəsində dollara qarşı görülən tədbirlər kəskin qiymət artımının qarşısını aldı. 2016 - cı ildə ərzaq məhsullarının qiymətləri 6,1%, qeyri - ərzaq malları 3,8%, Xidmətlər isə 1,2% artıb. Nəticədə, 2016-cı ildə istehlak mallarının qiymətləri və xidmət tarifləri 2015-ci illə müqayisədə 4,0% artıb.

Cədvəl 1: ÜDM quruluşu, faiz

	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Ümumi daxili məhsul - cəmi	82,5	81,9	81,2	83,7	83,8	84,7
Sənaye	87,4	86,1	83,0	87,6	87,9	89,6
Tikinti	84,5	84,3	84,5	86,8	84,6	80,2
Kənd təsərrüfatı	99,4	99,8	99,8	99,9	99,9	99,9
Ticarət və xidmətlər	99,8	99,8	99,6	99,6	99,7	99,8
Nəqliyyat	77,1	78,5	81,7	82,8	82,4	83,1
Rabitə	76,8	80,0	81,0	80,5	81,2	82,0
Sosial və sair xidmətlər	51,5	55,2	57,8	58,0	56,1	56,4

Mənbə: Azərbaycan Statistika Komitəsi, <https://www.stat.gov.az/news/index.php?id=4442>, materialları əsasında müəllif tərəfindən tərtib edilmişdir.

2016 - cı ildə kənd təsərrüfatı məhsullarının faktiki dəyəri 5635,3 milyon manat təşkil edib ki, bunun da 2874,2 milyon manatı heyvandarlığın, 2761,1 milyon manatı isə bitkiçiliyin payına düşür. Keçən illə müqayisədə kənd təsərrüfatı istehsalı indeksi 6,6 faiz, o cümlədən heyvandarlıq məhsulları üzrə 2,5 faiz və bitkiçilik məhsulları üzrə 11,3 faiz təşkil etmişdir. Son 20 ildə 1995-2015-ci illər ərzində kənd təsərrüfatı istehsalının ümumi həcmi 7,7 dəfə (real ifadədə 2,4 dəfə) və 3,1 dəfə 2005-2015-ci illər ərzində artmışdır. (38,4% real hesablanması). Xüsusilə bitkiçilik məhsullarının faktiki artımı müvafiq olaraq 6,6 və 2,8 dəfə (real artım müvafiq olaraq 2,3 və 2,5 dəfə), heyvandarlıq məhsulları müvafiq olaraq 9,3 və 3,4 dəfə (artım 2,5 dəfə artaraq 53,8 təşkil etmişdir.) (Azərbaycan Statistika Komitəsi, www.stat.gov.az, 2019).

Bitkiçilik. İlkin məlumatlara görə, 2016-cı ildə 915,1 min ton taxıl yığılıb və hektardan 2785,9 min ton kənd təsərrüfatı məhsulu alınıb. Orta hesabla hektardan 59,2 Sent qarğıdalı yığılıb. Ümumilikdə, ölkədə 2 999 000 ton taxıl, 951 000 hektar taxıl və taxıl istehsal olunub. Hesabat dövründə 839,8 min ton kartof, 1273,3 min

ton tərəvəz və 484,5 min ton qovun kartof yığılıb. 2015-ci illə müqayisədə kartof istehsalı 2,5%, tərəvəz istehsalı 7,2% və meyvə istehsalı 9,9% artıb. Hektardan orta məhsuldarlıq kartof üçün 3 sentner, tərəvəz üçün 6 sentner, meyvə üçün 17 sentner artmışdır.

2016-cı ildə tütün istehsalı artmışdır. Belə ki, zirzəmi sahəsinin 22,8 faiz artması tütün yarpağı istehsalının artmasına gətirib çıxarmış və keçən ilin səviyyəsini 21,3 faiz, habelə quru çəkiddə 3 500 ton tütün yarpağı üstələmişdir. 1 yanvar 2017-ci il tarixinə olan vəziyyətə görə 18,9 min ton günəbaxan yağı istehsal olunub, 35 min ton pambıq alınıb satılıb. Ötən il 186,1 hektar sahədən 4896 ton şəkər çuğunduru yığılıb (hektardan 380 sentner).

2016 - cı ildə 886,3 min ton meyvə və giləmeyvə istehsal olunub (artım 4,2%), 2015 - ci ildə 157,0 min ton və ya 9,3 min tondan çox (artım 6,3%), üzüm istehsalı 578,9 ton və ya 104,6 tondan çox (artım 6,3%). Payız sahəsində son işlər başa çatıb. Keçən ilin müvafiq dövrü ilə müqayisədə buğda əkin sahələri 8,5 faiz, arpa sahəsi 1,8 faiz artmışdır.

Mal-qaranın sayı. 2016-cı ildə canlı çəkiddə 515,6 min ton ət, 1924,4 min ton süd, 1538,6 milyon yumurta və 17,0 min ton yun istehsal olunub. Ət istehsalı artıb ilə müqayisədə 10,1 min ton və ya 2,0 faiz, 2015-ci ildə süd istehsalı 68,6 min ton və ya 3,7 faiz, yun istehsalı - 236 ton və ya 1,4 faiz artmışdır.

2016 - cı ildə 77,1 min ton quş və 633,0 milyon yumurta istehsal edilib. 2016-cı ildə işçilərin üç faizi kənd təsərrüfatı ilə məşğul olmuşdur.

2016-cı ildə ölkədə ərzaq təhlükəsizliyinin artırılması istiqamətində görülən ünvanlı tədbirlər nəticəsində əsas ərzaq məhsulları ilə özünütəminatmə səviyyəsi yüksəlmişdir. Qida istehlakında müsbət tendensiyalar son beş il ərzində müşahidə olunur. Belə ki, bu müddət ərzində kartofun istehlakı 21,1 faiz, tərəvəz və meyvə-17,2 faiz, ət və ət məhsulları 4,7 faiz, yumurta 12,3 faiz, meyvə və giləmeyvə 13 faiz, 9 faiz, taxıl məhsulları təşkil etmişdir. Yağ və marqarin istehlakı 12,2 faiz artmışdır. %. Müqayisə üçün qeyd edək ki, çörək və çörək-bulka məmulatlarının istehlakı 6,3% azalıb, süd və süd məhsullarının istehlakı 13,0% azalıb, şəkər və qənnadı məmulatlarının istehlakı 5,6% azalıb. Çörək və çörək-bulka məmulatlarının

istehlakının azalması əhalinin digər məhsullar hesabına qidalanmasının yaxşılaşması ilə bağlıdır. Süd və süd məhsullarının istehlakının azalması bitki yağları və marqarinin istifadəsinin azalması ilə bağlıdır.

Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatlarına görə, 2005 - ci ildən 2015 - ci ilə qədər ətin idxalı 17 faiz, süd və qaymaq - 21 faiz, kartof - 3,9 dəfə, təzə tərəvəz - 66 faiz, təzə meyvə-2,7 dəfə artmışdır. buğda 50 faiz, Bitki yağları 70 faiz, ət və balıq - 40 faiz, şəkər - 92 faiz, şəkərdən Qənnadı məmulatları - 34 faiz, tütün - 2,2 dəfə, quş əti və əlavələr - 3,6 dəfə. Bazarın rəsmi statistikasına və təhlili göstərir ki, bir sıra mallar üzrə kənd təsərrüfatı məhsulları və ərzaq məhsulları ilə özünütəminatmə səviyyəsinin daha da artırılması həm cari, həm də gələcək tələbatlar üçün aktualdır (Azərbaycan Statistika Komitəsi, www.stat.gov.az, 2019).

2016-cı ilin birinci yarısında 1252 sahibkar 73,2 mln manat güzəştli kredit alıb. Bu kreditlər hesabına 3200-ə yaxın yeni iş yeri yaradılmışdır. Büdcəyə və repatriasiya olunan vəsaitə 16,4 milyon manat (22,4 faiz) və 56,8 milyon manat (77,6 faiz) vəsait yönəldilmişdir. Güzəştli kreditlərin 80,4% - i aqrar sektorun, 19,6% - i isə müxtəlif sektorların və digər sahələrin inkişafına verilib. Kreditlərin 73,8% - i ölkənin regionlarının, 26,2% - i isə Bakının ətrafının payına düşür. 61,6 mln. güzəştli kredit Manat yeni texnologiyalardan istifadə etməklə 23 investisiya layihəsinin maliyyələşdirilməsinə verilib.

Prezidentin tapşırığı ilə aqroparklar Şəmkir, Xaçmaz və Xızı rayonlarında yaradılır. Xaçmaz rayonunda aqroparkın birinci növbəsində işlər başa çatdırılmış, 8 sentyabr 2016-cı il tarixində dövlət başçısı açılış mərasimində iştirak etmişdir. Aqropark üzərində işlər Şəmkir və Xızı rayonlarında davam etdirilir. Aqroparkda müasir istehsal, emal və infrastruktur obyektlərinin yaradılmasına ümumilikdə 43 milyon manat vəsait ayrılmışdır. Bölgələrdə ümumi qiymət 2 milyarddır. 204 müxtəlif istehsal, emal və infrastruktur obyektlərinin yaradılması üçün təkliflər hazırlanıbdır. Bu müəssisələrin əksəriyyəti özəl kapitalı olan sahibkarlar yaratmalıdırlar. Layihələrin 14% - i reallaşdırılıb, 86% - i hazırlıq mərhələsindədir. Beləliklə, layihələrin dəyəri 250,3 milyon dollardır. manatla; dövlət 98,2 mln. manat məbləğində 28 layihə üzrə güzəştli kredit verir. 76 layihənin ümumi dəyəri 76,5

milyon dollar, 203 layihəsi 183,3 milyon dollardır. manat xərcləndi. Son bir il ərzində 80 milyon UAH. Yaxın zamanlarda 67 mln. manat ayrılacaq. manat ayrılacaq. 8 layihə 21,7 mln manat güzəştli kredit alacaq. Pambıqçılığın və tütünün inkişafı haqqında Prezidentin fərmanlarına uyğun olaraq 154 pambıq yetişdirilməsi ilə məşğul olan fermerə 1,5 milyon manat, 300-ə qədər fermerə isə tütün istehsalı üçün güzəştli kreditlər verilmişdir. Bu kreditlər üzrə 500 və 100 yeni iş yeri yaradılmışdır.

Eyni zamanda, qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycanda ərzaq təhlükəsizliyi proqramında göstərildiyi kimi, bir sıra göstəricilərin yaxşılaşdırılması ilə yanaşı, bəzi meyarlar üzrə geriləmə hələ də mövcuddur. Dünya standartlarına görə, inkişaf etmiş ölkələrdə ərzaq xərclərinin payı 10-20 faizdən çox deyildir.

Ümumdünya Təhlükəsizlik Komitəsinin “ərzaq təhlükəsizliyi və qidalanmaya yeni baxış” (Roma, 9-13 oktyabr 2017-ci il, “2030-cu ilə qədər davamlı inkişaf gündəliyinin həyata keçirilməsi təcrübəsi”) hesabatında göstərildiyi kimi, 2001-ci ildən Azərbaycanda son dərəcə yoxsulluq və aclıq, Sosial Müdafiə və ərzaq təhlükəsizliyinin qarşısının alınmasında əhəmiyyətli nəticələr əldə edilmişdir. “Azərbaycan Respublikasının ərzaq təhlükəsizliyi Proqramı”nın (2001) həyata keçirilməsi nəticəsində ərzaq məhsullarının istehsalını və kənd təsərrüfatı istehsalçılarının məhsuldarlığını əhəmiyyətli dərəcədə artırmaq mümkün olmuşdur. Hesabatda qeyd olunur ki, xarici mənfi amillərin təsiri altında dünya ərzaq bazarlarının qeyri-sabitliyi və ərzaq məhsullarının qiymətinin artması müşahidə olunur. Bu məsələlərin həlli üçün prezidentin 25 avqust 2008-ci il tarixli Fərmanı ilə “Azərbaycan Respublikası əhalisinin 2008-2015-ci illər üçün etibarlı ərzaq təminatı üzrə Dövlət Proqramı” təsdiq edilmişdir. Ərzaq təhlükəsizliyinin təmin edilməsi üçün institusional mexanizmlərin inkişafı və möhkəmləndirilməsi, həmçinin 6 dekabr 2016-cı il tarixində qəbul edilmiş “Azərbaycan Respublikasında kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalı və emalı üzrə Strateji Yol Xəritəsi”ndə də lazımı şəkildə öz əksini tapmışdır (Shaw T., Kobena H., Korbla P. 2017: p.56).

2015-ci ildən Azərbaycan Respublikası Kənd Təsərrüfatı Nazirliyinin mütəxəssisləri Birləşmiş Millətlər Təşkilatının (FAO) ərzaq və kənd təsərrüfatı

ekspertləri ilə birlikdə fermer təsərrüfatlarının monitorinqini aparırlar ki, bu da aqrar siyasətin nəticələri barədə dəqiq məlumat əldə etməyə imkan verir. Beynəlxalq ekspertlərin fikrincə, torpaqların deqradasiyasının əsas səbəbi onların səmərəsiz istifadəsi, həmçinin iqlim amillərinin yüksək temperatur, yağıntıların miqdarının azalması, təbii fəlakətlər (quraqlıq, qasırğa) olmasıdır. Bununla əlaqədar mütəxəssislər optimal bitkilərin istifadəsini, suvarma rejimlərinin optimallaşdırılmasını, gübrələrin verilməsini, istilik və oksigenlə təchiz olunmasını təklif edirlər. Bu halda kənd təsərrüfatı bitkilərinin bioloji və fizioloji xüsusiyyətləri nəzərə alınmalıdır.

2.2. Dayanıqlı İnkişaf Məqsədləri üzrə icra edilmiş vəsaitlərin strukturu və göstəricilərə nail olunmasında nəticəsi

Zamanla həm mütəxəssislər, həm siyasətçilər davamlı inkişafı təmin etmək üçün sosial bərabərlik və ədalət prinsiplərinin zəruriliyini getdikcə daha çox dərk edirlər. Buna görə davamlı inkişafın təmin edilməsində hərtərəfli böyümənin vacib rolu son illərdə artmaqdadır. Minilliyin İnkişaf hədəflərini 2015-ci ildə dünyamızı dəyişdirən 2030-cu ilə qədər davamlı inkişaf gündəminin hədəfləri ilə müqayisə etsək, daxilolma əhəmiyyətinin 2015-ci ildən bəri artdığını görürük. Beləliklə, Minilliyin İnkişaf hədəflərinin yalnız kiçik bir hissəsi əhatəli böyümə ilə əlaqəli olduğu halda, 2015-ci il məqaləsində göstərilən hədəflərin əksəriyyəti əhatəli böyümə ilə əlaqədardır:

Minilliyin İnkişaf Məqsədləri:

- 1) həddindən artıq yoxsulluğun və aclığın aradan qaldırılması;
- 2) ümumi təhsilin gücləndirilməsi;
- 3) Qadın və kişilər arasında bərabərlik və qadınların gücləndirilməsi kimi hərtərəfli böyümə hədəfləri təyin edildi.

2015-ci ildə qəbul edilmiş sənəddə deyilir:

- 1) Hər yerdə hər cür ağrının aradan qaldırılması;
- 2) aclığı aradan qaldırmaq, qida təhlükəsizliyini yaxşılaşdırmaq, kənd təsərrüfatının davamlı inkişafını təşviq etmək;

- 3) sağlam həyat tərzinin təbliği və hər yaş üçün rifah səviyyəsinin artırılması;
- 4) hamı üçün keyfiyyətli təhsil vermək və ömür boyu təhsil imkanlarını təşviq etmək;
- 5) gender bərabərliyinə nail olmaq və qadın və qızlara imkan yaratmaq;
- 6) Su mənbələrinin hamı üçün əlçatanlığını və səmərəli istifadəsini və təmizliyini təmin etmək;
- 7) Hamı üçün müasir enerji mənbələrindən etibarlı, ucuz, davamlı və rahat istifadəni təmin etmək;
- 8) davamlı iqtisadi böyüməni, məhsuldar məşğulluğu və hamı üçün yaxşı işi təşviq etmək;
- 9) davamlı sənayeləşməni təşviq etmək, yeniliyi dəstəkləmək;
- 10) ölkələr daxilində və arasında bir tarazlığın yaradılması;
- 11) Şəhərləri və icmaları canlı, davamlı və təhlükəsiz hala gətirin.
- 12) səmərəli istehsal və istehlak nümunələrinin təmin edilməsi;
- 13) İqlim dəyişikliyinə və təsirlərinə qarşı tədbirlərin həyata keçirilməsi kimi əhatəli böyümə ilə əlaqəli hədəflər təyin edildi.

Qurumlar və hökumətlər getdikcə “əhatəli böyümə” barədə danışırlar. Bəzi sahələrdə iqtisadi böyüməyə üstünlük verilməsində çatışmazlıqları aradan qaldırmaq və bəzən inkişaf üstünlüklərinin daha geniş şəkildə həyata keçirilməsini təmin etmək cəhdidir. Məqalələrdə hərtərəfli böyümənin müzakirəsi bərabərsizlik və yoxsulluqla mübarizə üzərində quruldu.

Həm inkişaf etmiş, həm də inkişaf etməkdə olan ölkələrdə və beynəlxalq təşkilatlarda əhatəli böyümənin əhəmiyyəti artır. Hərtərəfli böyümə bir məqsəd olaraq açıq uçlu Davamlı İnkişaf Məqsədləri işçi qrupu tərəfindən təklif edilmişdir.

İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf Təşkilatı (OECD) yoxsulluğu, bərabərsizliyi və işsizliyi 1990-cı illərdə və onilliklərdə inkişaf üçün üç maneə kimi qiymətləndirdi. Bu problemlərin həllini inkişaf keyfiyyətinin artırılmasında və ən əsası hərtərəfli böyümədə gördü (Alyev İ.H. və Soltanlı İ.Q. 2013: s. 58).

İqtisadi artım adətən məşğulluğun artması ilə bağlıdır. Ancaq son illərin iqtisadi artımı məşğulluğun artmasına gətirib çıxarmamışdır. Beləliklə, əgər ÜDM-

in artımı 3% 1980-ci illərdə məşğulluğun 1% artmasına gətirib çıxarmışdırsa, 1990-cı illərdə ÜDM-in artımı yalnız 8% artaraq məşğulluğun 1% artmasına gətirib çıxarmışdır.

Bu gün zənginlərlə kasıblar arasındakı fərq hər yerdə artır. Məsələn, İƏİT ölkələrində bu göstəricilər ən yüksək. Dünya Bankının araşdırmasına görə, gəlirinin bir faiz artması bərabərsizliyin aşağı olduğu ölkələrdə 4,3% yoxsulluğu və bərabərsizliyin yüksək olduğu ölkələrdə yalnız 0,6% - i azaldır.

Bərabərsizlik iqtisadi və siyasi qeyri-sabitlik ilə sıx bağlıdır. Yuxarıda sadalanan problemlərin həlli üçün təklif olunan tədbirlər sırasında inklüziv Davamlı İnkişaf Konsepsiyası xaricdə geniş yayılmışdır.

Onun əsas müddələri bir çox alimlər tərəfindən işlənib hazırlanıbdır. Bu müddəalar 2008-ci ildə “davamlı inkişaf və inklüziv inkişaf strategiyaları” nı təqdim edən Nobel mükafatı laureatı M. Spensin sədrliyi ilə inkişaf Komissiyasının üzvləri tərəfindən xüsusi olaraq işlənib hazırlanmışdır.

Inklüziv İnkişaf Konsepsiyası geniş ekspertlər tərəfindən sürətlə qəbul edilərsə, bu gün “inklüziv inkişaf”konsepsiyasının vahid tərifini yoxdur. Dünya Bankı inklüziv artımı iqtisadiyyatın bütün sahələrində geniş yayılmış, onun əməliyyatlarının əhəmiyyətli bir hissəsini əhatə edən və bazar və resurslara bərabər girişlə xarakterizə olunan yüksək və davamlı (yoxsulluğun azaldılmasının vacib şərti) kimi müəyyən edir. Qərardadda, gəlirlərin bölüşdürülməsindən daha çox qadınlar da daxil olmaqla, bütün əhali qrupları üçün məhsuldar məşğulluğa daha çox diqqət yetirilir. Avropa Komissiyası “Avropa 2020” strategiyasını hazırlayarkən, inklüziv artımın aşağıdakılardan ibarət olduğunu müəyyən edir: əmək potensialından tam istifadə, yoxsulluğun və onun nəticələrinin azaldılması, sosial inkişaf və regional bərabərsizliyin aradan qaldırılması. . Vacib şərt kimi infrastrukturun davamlılığına xüsusi diqqət yetirərək iqtisadiyyatı müxtəlif sektorların inkişafına cəlb etmək vacibdir. Inklüziv artımdan danışarkən biz onun mahiyyətini vurğulamalıyıq (Azərbaycan Respublikasında sənayenin inkişafına dair 2015-2020-ci illər üçün Dövlət Proqramı.):

- Daha böyük məqsədlər (yalnız gəlir və ya ÜDM-in artımı);

- İnsan kapitalının kompleks inkişafı;
- bərabərsizlik və yoxsulluğun azaldılması;
- iqtisadi həyatda aktiv iştirakın əhəmiyyəti (yalnız gəlirlərin bölüşdürülməsində deyil);
- Xüsusilə qadınlar və yaşlılar üçün ümumiyyətlə əhali üçün üstünlüklər;
- Təbii ehtiyatların səmərəli istifadəsi və qorunması üçün ətraf mühit.

Müasir sivilizasiyanın qarşısında duran əsas problemlər baxımından adekvat sosial-iqtisadi inkişaf modelləri axtarışında inklüziv artım konsepsiyasına xüsusi diqqət yetirilə bilər. Ekspertlərin fikrincə, “qlobal risklər 2015” Ümumdünya İqtisadi Forumunun hesabatı aşağıdakıları əks etdirir: geosiyasi, sosial, iqtisadi, ekoloji aspektlər mühüm rol oynayır (Azərbaycan Respublikasının 2015-2020-ci illər üçün sənaye inkişafı Dövlət Proqramı).

Bunlara Mərkəzi Asiyada işsizlik, iqlim dəyişikliyi riskləri, qlobal epidemiyalar və su çatışmazlığı ilə bağlı böhranlar daxildir. Ekspertlərin fikrincə, bu vəziyyətdə gələcəyi təhdid edən bu cür böhranlar bəşəriyyət üçün ən ciddi nəticələndir. Ekspertlər bu cür böhranların gələcəyi təhdid etməsi baxımından beş əsas qlobal risk ayırırlar. Bu riskləri azalan qaydada qeyd edək:

1. Regional münaqişələrlə dövlətlərarası münaqişələr (geosiyasi risklər);
2. Ekstremal hava hadisələri (ekoloji riskləri);
3. Dövlət İdarəçiliyi problemləri (geosiyasi risklər);
4. Dövlətçiliyin dağılması və dövlət institutlarının böhranı (geosiyasi risklər);
5. Struktur işsizliyin və ya işsizliyin yüksək səviyyəsi (iqtisadi risklər);

Qlobal təsirlərə gəldikdə, azalan qaydada beş aparıcı qlobal riskləri qeyd edək:

1. Su çatışmazlığı ilə bağlı böhran (sosial risklər);
2. Yoluxucu xəstəliklərin kütləvi yayılması, qlobal epidemiyalar (sosial risklər);
3. Kütləvi qırğın silahlarının yayılması və terror aktları (geosiyasi risk);
4. Regional münaqişələrlə dövlətlərarası münaqişələr (geosiyasi risklər);
5. İqlim dəyişikliyinə uyğunlaşma problemləri (ekoloji risklər).

Beynəlxalq reytinglərdə geniş istifadə olunan göstəricilər bu cür risklərin azaldılması və davamlı inkluziv artıma doğru irəliləmək məqsədilə təhlil edilir.

Müqayisəli və hərtərəfli təşkilati elementlərin daxil edilməsi, OESR xüsusiyyətləri “Inclusive Truth İnnovasiya və innovasiya” layihəsinin bir hissəsidir. Mühüm rəhbərlik diskriminasiyaya qarşı yönəlib. Proqram qərarları dövlət və dövlətlərarası səviyyədə qəbul edilir və bunun əsasında kompleks konsepsiya dayanır. Belə proqramlardan biri Avropa İttifaqının 2010-cu ildə qəbul edilmiş “Avropa 2020” on illik Strateji proqramıdır. Bu proqram təkcə 2008-2009-cu illərin problemlərinin həllinə yönəldilməyibdir. Avropa İttifaqına, Avropa Şurasına 2020-ci ildə bu məsələ lazımdır. Bütün müvafiq prosesləri nəzərə alaraq, iqtisadi sektor bütün cəmiyyət üçün intellektual, dayanıqlı və hərtərəfli şəkildə inkişaf edir. Bu proqramların əsas məqsədi Avropa İttifaqının hər bir üzvünü müstəqil dövlət etməkdir (Azərbaycan Respublikasında sənayenin inkişafına dair 2015-2020-ci illər üçün Dövlət Proqramı.).

Aşağıdakı prioritetlər aşağıdakı sahələrdə müəyyən edilmişdir: əmək şəraiti, İnnovasiyalar, İqlim Dəyişikliyi və energetika, təhsil, borc böhranı və sosial təlatümlər. Aşağıda reklam tətbiqini xarakterizə edən bəzi parametrlər var:

- 20 yaşdan 64 yaşa qədər əhalinin məşğulluq səviyyəsinin 75% - ə çatdırılması;
- 3% tədqiqat və inkişaf investisiya səviyyəsinin artırılması;
- 20% istixana qazlarının azaldılması (30% - ə qədər) 1990-cı ilə qədər və bərpa olunan mənbələrin ümumi istehlakının 20% - ə qədər artması, enerji səmərəliliyinin 20% - ə qədər artması;
- ümumtəhsil məktəblərindən ayırmaların sayının 10% - dək azaldılması, üçsəviyyəli təhsili olan 30-34 yaşlı insanların sayının 40% - dək artırılması%;
- Yoxsul sosial şəraiti olan insanların sayının 20 milyona qədər azaldılması.

Qeyd etmək lazımdır ki, Məqsədlər çox spesifikdir və onların həyata keçirilməsi aşağıdakı prioritetlərə kömək edir. Yuxarıda göstərilən məqsədlərə nail olmaq üçün 7 fəaliyyət istiqaməti prioritet kimi müəyyən edilmişdir:

1. “İnnovasiya İttifaqı”. Məhsul və xidmətlərin istehsalında yenilikçi ideyalardan istifadə etməyə imkan verən innovasiyaların yaradılması və tətbiqi üçün

səy göstərin. Bu, yeni iş yerlərinin yaradılmasına və iqtisadiyyatı inkişaf etdirməyə kömək edəcəkdir.

2. “Gənclər hərəkatı”. Təhsilin keyfiyyətinin artırılması. Gənclərin əmək bazarına cəlb edilməsi.

3. “Avropada rəqəmsal texnologiyaların inkişafı”. Yüksək sürətli internetin hərtərəfli istifadəsinin sürətləndirilməsi və fiziki və hüquqi şəxslər üçün ümumi rəqəmsal kommersiya məkanında iştirak etmək imkanlarının yaradılması.

4. “Avropada resurslardan zəruri istifadə”. Enerji mənbələrindən səmərəli istifadə, karbohidrogen istehlakı aşağı olan iqtisadiyyata keçid. Bərpa olunan enerji mənbələrindən daha geniş istifadə. Nəqliyyat sektorunun modernləşdirilməsi. İqtisadi artımla əlaqədar istehlak resurslarının sayı azalmışdır.

5. Qloballaşmaya yönəlmiş sənaye siyasəti. Qabaqcıl şərait, xüsusilə kiçik və orta biznes üçün. Qloballaşmanın hər yerində möhkəm və davamlı sənaye bazası yaradın.

6. Yeni bacarıqların inkişaf etdirilməsi və iş yerlərinin yaradılması planı. Əmək bazarlarının modernləşdirilməsi. İş qabiliyyətinin artırılması. İşə düzəltmə imkanlarının genişləndirilməsi üçün yeni bilik və bacarıqların əldə edilməsi üçün imkanların təqdim edilməsi.

7. Avropa yoxsulluq siyasəti. Avropa İttifaqında iqtisadi inkişaf hesabına məşğulluğun artırılması və yoxsulluğun azaldılması. Hazırda demək olar ki, müəyyən məqsədlərin həyata keçirilməsi xeyli çətinliklərlə üzləşir. Lakin 2013-cü ilin yekunlarına görə bütün istiqamətlər üzrə irəliləyiş müşahidə olunur. Proqramın aralıq nəticələri cədvəldə göstərilir.

Bu, əsasən, Avropa İttifaqının iqtisadi inkişaf səviyyələri arasında artan fərqlə bağlıdır. Məsələn, Yunanıstanda 20-64 yaş arası məşğulluq səviyyəsi 52,9%, İsveçdə isə 79,8% təşkil edir.

Cədvəl 2: Strateji hədəflərin həyata keçirilməsi “Avropa 2020”

Məqsədlər	Nəticələr
20-64 yaş arasında əhalinin məşğulluq səviyyəsinin 75%-ə çatdırılması.	69.2% (2014)
Araşdırmalar və inkişafa artan investisiyalar Avropa İttifaqının ÜDM-in 3% -ni təşkil edir.	2.11% (2014)
İstixana qazı emissiyalarının 20% azalması (bəlkə də 30% səviyyəsində).	17,9% (2012)
- Orta məktəblərdən çıxarılma hallarının 10%-ə qədər azadılması.	11,2% (2014)
Üç pilləli təhsil alan 30-34 yaşlı əhalinin sayının 40 %-ə qədər artırılması.	37,9% (2014)
- Sosial vəziyyəti pisləyən, yoxsulluğa doğru gedən əhalinin sayının 20 milyona qədər azadılması.	2 milyon (2014)

Mənbə: Atakişiyev M.C. 2012: s.135

Bununla belə, Avro-2020 strategiyasının həyata keçirilməsi və bu hədəflərin mümkün Tənzimlənməsi üzrə ictimai məsləhətləşmələr aparılır. Qeyd etmək vacibdir ki, Avropa İttifaqı üçün bu məqsədlərə əsaslanan ayrı-ayrı meyarlar işlənilib hazırlanmışdır. Onlar bir-birinə bağlıdır və tamamlayırlar:

- Tədqiqat və inkişaf investisiyalarının səviyyəsinin artırılması, resursların daha səmərəli paylanması ilə yanaşı, AB ölkələrinin iqtisadiyyatını daha rəqabətqabiliyyətli edir və iş yerləri yaradır;

- Yaşıl texnologiyalara investisiyalar İqlim Dəyişikliyi ilə mübarizə aparır və biznes üçün yeni imkanlar yaradır. Bu strategiyanın fərqləndirici xüsusiyyəti strateji məqsədlərin həyata keçirilməsinin iki mərhələyə bölünməsidir:

Birinci mərhələ - 2016-2020-ci illər əsas məqsəd iqtisadiyyatın struktur və institusional transformasiyası əsasında ölkənin rəqabət qabiliyyətinin və həyat səviyyəsinin artırılması, yaşıl iqtisadiyyat prinsipləri, yüksək texnologiyalı istehsalatların prioritetliyi nəzərə alınmaqla balanslaşdırılmış inkişafa keçməkdir.

İkinci mərhələ - 2021-2030-cu illər-mənəvi dəyərlərin yüksəldilməsi və insan inkişafının yüksək keyfiyyətinə nail olunması, elm tutumlu sahələrin və xidmətlərin sürətli inkişafının təmin edilməsi, həmçinin davamlı inkişafın təmin edilməsi (milli iqtisadiyyat və iqtisadiyyatın əsas sektorları üçün Strateji Yol Xəritələri (2020).

Bu strategiya çərçivəsində prioritet istiqamətlər vardır:

- İnsan potensialının keyfiyyətinin bərpası və səmərəli istifadəsi (insan inkişafının hədəf meyar kimi reytingi: insan inkişafının yüksək səviyyəsinə malik ilk qırx ölkəyə çıxış);

- Yüksək texnologiyalı istehsal və xidmətlərin sürətli inkişafı (ölkənin rəqabət qabiliyyətinin hədəf meyarı kimi, informasiya iqtisadiyyatı indeksi üzrə ölkələrin ilk otuzluğuna giriş).

Keyfiyyət struktur dəyişikliklərinin meyarları aşağıdakılardır:

- 2030-cu ildə orta əmək məhsuldarlığının iki dəfə azaldılması;

- ÜDM-də yüksək səviyyəli bilik sektorunun payının artırılması (8-10% - ə qədər 2030-cu il);

- 2016-2030-cu illərdə ÜDM-in enerji tutumunun azalması-35%);

- İnstitusional mühitin yaxşılaşdırılması və əlverişli biznes mühitinin yaradılması;

- ixrac potensialının artırılması (bu prioritetin həyata keçirilməsi meyarları ölkələrin dünya bazarında payının artırılması və malların və xidmətlərin xarici ticarətinin müsbət saldosu);

- İstehsalın ekologiyası və ekoloji təhlükəsizliyin təmin edilməsi.

Bununla əlaqədar olaraq, innovasiya və yeni yanaşmaların hazırlanması əsasında inkluziv inkişaf istiqamətində hərəkət etmək üçün mövcud iqtisadi modelin davamlı inkişafının vacibliyini vurğulamaq istərdim. Dünyada ictimai həyatda iştirakın genişlənməsindən və iqtisadi inkişafın faydasından daha ciddi siyasi problem yoxdur.

Aparılan təhlildən sonra davamlı inkişaf məqsədlərinin həyata keçirilməsi üçün dövlət büdcəsindən ayrılan vəsaitin strukturu və həcmi təhlil etmək bizim üçün vacibdir. Aşağıdakı cədvəldə buna nəzər salaq.

Cədvəl 3: Dayanıqlı inkişaf məqsədlər üzrə icra edilmiş vəsaitlərin strukturu

Göstəricinin kodu və adı	İllər				
	2015	2016	2017	2018	2019
Məqsəd 1. Yoxsulluğun bütün formalarına hər yerdə son qoymaq – Ümumi dövlət xərclərində əsas xidmətlərə (təhsil, səhiyyə, sosial müdafiə və sosial təminat) çəkilən xərclərin xüsusi çəkisi	23,45	28,74	27,27	21,23	21,91
Məqsəd 2. Aclığa son qoymaq, ərzaq təhlükəsizliyini təmin etmək, qidalanmanı yaxşılaşdırmaq və kənd təsərrüfatının dayanıqlı inkişafına dəstək vermək – Dövlət xərclərinin kənd təsərrüfatına istiqamətləndirilmə indeksi	0,49	0,58	0,49	0,60	0,66
Məqsəd 6. Hamı üçün su və sanitariyaya əlçatanlığı və dayanıqlı idarə etməni təmin etmək. – Dövlət tərəfindən koordinasiya olunan xərclər planı çərçivəsində su təchizatı və sanitariyanın inkişafına yönəldilmiş rəsmi maliyyə yardımlarının həcmi	5,56	5,77	6,15	7,60	6,29
Məqsəd 16. Dayanıqlı inkişaf naminə dinc və inklüziv cəmiyyətləri təşviq etmək, hamının məhkəmə sisteminə əlyətərliyini təmin etmək və bütün səviyyələrdə effektiv, məsuliyyətli və inklüziv institutları yaratmaq. – Hökumətin ilkin xərclərinin ilkin təsdiq edilmiş büdcə xərclərində xüsusi çəkisi, sektorlar (büdcə təsnifatının kodları və ya analoji kateqoriyalar üzrə) üzrə bölgüdə	84,3	96,0	98,1	98,4	97,0
Məqsəd 17. Dayanıqlı inkişaf naminə qlobal əməkdaşlığı canlandırmaq və gücləndirmək. – Statistika sahəsində potensialın gücləndirilməsinə ayrılmış bütün resursların dollarla dəyəri	23850 26	12547 98	29460 51	34668 54	40248 88

Mənbə: <http://sdg.azstat.org:8484/az/reportingtargets>

III FƏSİL. DAYANIQLI İNKİŞAF MƏQSƏDLƏRİNƏ NAİL OLUNMASI İLƏ BAĞLI TƏDBİRLƏRİN NƏTİCƏLİLİYİNİN YÜKSƏLDİLMƏSİ YOLLARI

3.1. DİM üzrə icra edilmiş vəsaitlərin nəticəliyinin yüksəldilməsi yolları

DİM-lərə nail olunması yerli və beynəlxalq tərəfdaşların bütün imkanlarının səfərbər olunmasını nəzərdə tutur. Azərbaycanda da fəaliyyətin bu cür qurulmasına səy göstərilir. İlk növbədə, yaradılmış Şura, Katiblik və İşçi qrupları vasitəsi ilə dövlət qurumları və onların malik olduğu imkanların, o cümlədən müvafiq vasitə və resursların səfərbər edilməsi istiqamətində işlər aparılır. Həmçinin global DİM-lərin və müvafiq hədəf və göstəricilərin milliləşdirilməsi, ölkənin inkişaf gündəliyinə daxil edilməsi, icranın təşkili, monitorinq, qiymətləndirmə və hesabatlılıq sisteminin yaradılması, maliyyə resurslarının, o cümlədən yerli və xarici investisiyaların cəlb, ictimai məlumatlandırma, boşluqların aradan qaldırılması üçün fəaliyyət planlarının hazırlanması və s. bu kimi istiqamətlərdə də tədbirlər görülür. Bu proseslərə ictimai və özəl sektorun malik olduğu vasitə və resursların da fəal şəkildə cəlb olunmasına səylər göstərilir.

Bununla yanaşı, beynəlxalq tərəfdaşlarla da iş aparılır. Bu baxımdan, BMTİP-lə əməkdaşlıq artıq öz töhfəsini verməkdədir. Belə ki, Azərbaycanda “2030 Gündəliyi”nin yerinə yetirilməsində irəliyə doğru hərəkət etmək üçün BMT-nin ölkə Nümayəndəliyi ilə birlikdə BMT-nin “DİM-lərlə bağlı fəaliyyəti sürətləndirmə” və “Siyasətə dəstək” alətlərinin tətbiqi ilə bağlı da müəyyən hazırlıq işlərinə başlanılmışdır. O cümlədən, BMTİP-lə bir illik dövrü əhatə edən “DİM-lərin milli prioritetlərə uyğunlaşdırılmasına dəstək layihəsi”nə start verilmişdir və aşağıdakı istiqamətlərdə intensiv iş aparılır (https://azertag.az/store/files/untitled%20folder/_STRATEJI%20YOL%20XERITESI_.pdf):

- DİM-lərin milli prioritetlərə uyğunlaşdırılması və milliləşdirilməsinin monitorinqi və qiymətləndirilməsi;

- DİM-lərin milli siyasətlərə uyğunlaşdırılması və əsas prioritetlərin seçilməsi üçün siyasət dəstəyi (SDG Accelerators);

- DİM-lər üzrə yerli və beynəlxalq səviyyədə potensialın artırılmasına dəstək.

DİM-lərlə bağlı fəaliyyəti sürətləndirmə aləti çərçivəsində ölkədə mövcud olan imkanların və resursların “Gündəliyin daxil edilməsi” prosesində müəyyənləşdirilən prioritet sahələrə yönləndirilməsi üçün resurs mənbələrinin dəqiqləşdirilməsi, həmçinin sahələrarası səylərin və əməkdaşlığın gücləndirilməsi, məhdudiyyətlərin aradan qaldırılması, maliyyələşmənin artırılması və qiymətləndirmənin təkmilləşdirilməsi kimi məsələlər üçün potensial imkanlarının axtarılması istiqamətində işlərə başlanılmışdır.

“Siyasətə dəstək” aləti DİM-lər üzrə fəaliyyət və siyasətlərə dəstək vermək üçün BMT-nin inkişaf sistemində mövcud olan imkan və təcrübələrdən ölkələrin mümkün olan ən tez və ən aşağı xərclə istifadə edə bilməsinə şərait yaradır. Bu alət çərçivəsində Azərbaycan Hökuməti və BMT-nin ölkə Nümayəndəliyi ölkədə BMT-nin inkişaf sistemində mövcud olan hansı imkan və təcrübələrə ehtiyac olduğu və onlardan istifadə üçün həyata keçirilməli fəaliyyətləri müəyyənləşdirmək istiqamətində işlər aparırlar.

Eyni zamanda, digər beynəlxalq inkişaf qurumları ilə də danışıqlıqlar aparılır. Azərbaycanın İnkişaf üçün rəsmi yardım (ODA), qeyri-neft sektoru üzrə ixracın şaxələndirilməsi və artırılması, istehsal-texniki potensialın texnoloji səviyyəsinin yüksəldilməsi, innovasiya fəallığının canlandırılması və iqtisadiyyatın tənzimlənməsi sisteminin müasir dövrün tələblərinə uyğunlaşdırılması kimi məsələlərdə beynəlxalq tərəfdaşların dəstəyinə ehtiyacı vardır. Bu baxımdan, Regional əməkdaşlığın imkanları nəzərdən keçirilir.

Azərbaycan hökuməti cari ilin sonuna kimi qlobal DİM-lərin milliləşdirilməsini yekunlaşdırmağı və bundan sonra 2018-ci ildə milliləşdirilmiş “2030 Gündəliyi”nin icrası vasitələrini müzakirə etmək üçün BMT-nin Ölkə Nümayəndəliyi ilə birgə konfrans keçirməyi planlaşdırır. Konfransın milli iqtisadiyyatın müxtəlif sahələrində və ölkənin hər yerində inkişafın sürətlənməsinə, Azərbaycan əhalisinin hamısının DİM-lər üzrə prosesə cəlb olunmasına və son nəticədə bundan faydalanmasına geniş imkanlar yaratmaq üçün iqtisadi islahatların

və inkişafın yeni hərəkətverici qüvvələrini və başlanğıc nöqtələrini müəyyənləşdirmək prosesində əhəmiyyətli rol oynayacağı gözlənilir.

Ölkədə qeyri-neft sektorunun artan dinamikası, regionların inkişaf səviyyəsi Azərbaycanda daha dayanıqlı, kompleks və çoxşaxəli milli sahibkarlığın formalaşmasının bariz nümunəsidir. Bildiyiniz kimi, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş Assambleyasının 25 sentyabr 2015-ci il tarixli 17 məqsəd və 169 vəzifədən ibarət “gündəlik 2030-cu ilədək” adlı qətnaməsi növbəti 15 il üçün insan inkişafı üçün son dərəcə vacib imkanlar yaradacaq, planetimizin müdafiəsi hesabına global inkişafın dayanıqlılığını təmin edəcəkdir. Müəyyən edilmiş global məqsəd və vəzifələr beynəlxalq birliyin davamlı inkişafın qarşılıqlı iqtisadi, sosial və ekoloji sahələrində balanslaşdırılmış idarəetməni həyata keçirmək üçün zəruri hesab etdiyi kollektiv tədbirləri əks etdirir. Davamlı İnkişaf Məqsədlərinin həyata keçirilməsinin kompleks institusional və siyasi yanaşma tələb etdiyini nəzərə alaraq, Baş nazirin müavini Əli Əhmədovun sədrliyi ilə Azərbaycan Respublikasının davamlı inkişafı üzrə Milli əlaqələndirmə Şurası yaradılmışdır. Şuranın məqsəd və vəzifələri davamlı inkişafın iqtisadi, sosial və ekoloji aspektlərini əhatə edən bir sıra mühüm tədbirləri əhatə edir. Hər bir ölkədə sahibkarlığın inkişafı orada yaradılmış biznes mühitindən asılıdır (<http://sai.gov.az/files/ar%20hp%20speech%20az%20-466859236.pdf>).

Ölkə islahatlarının nəticələri beynəlxalq hesabatlarda öz əksini tapıb və “Doing Business 2020” hesabatında Azərbaycan 190 ölkədən 34-cü yerdədir. Beləliklə, Azərbaycan kredit resurslarına çıxış üzrə 1-ci, biznesin açılması üzrə 9-cu, müqavilələrin icra müddəti üzrə 28-ci, vergilərin ödənilməsi üzrə 40-cı, mülkiyyətin qeydiyyatı üzrə 44-cü yer, ödəniş qabiliyyətinin olmamasının həlli üzrə 47-ci yer və tikintiyə icazə alınması müddətləri üzrə 47-ci yer tutur.əldə 59-cu edir. Göründüyü kimi, Azərbaycanın bu hesabatda ən yüksək nəticələrə nail olduğu sahə kreditlərin əlçatanlığıdır. Bu göstərici üzrə kompleks biznes islahatları çərçivəsində daşınmaz əmlakın yüklülüyü haqqında qanuna və Mülki Məcəlləyə uyğunlaşma daha səmərəli oldu (2016-2020-ci illər üçün BMT-Azərbaycan Tərəfdaşlıq Çərçivəsi (UNAPF) sənədi, Bakı - 2016.).

Eyni zamanda, sizin diqqətinizi Azərbaycanda işgüzar mühitin vəziyyətinin ən məşhur və dünyada qəbul edilən iki göstəricisinə yönəltmək istərdim. Onlardan biri Azərbaycanın müstəqillik tarixində ən çox iqtisadi azadlıq indeksini yaxşılaşdıran və hazırda bu reytingdə 61-ci yeri tutan ölkə olduğunu göstərən” İqtisadi Azadlıq İndeksi “dır. İkinci göstərici 20-dən ən çox islah olunan 190 ölkələrinə daxil olan Doing Business reytingidir. Bunu təsdiq edən faktlardan biri də ondan ibarətdir ki, bu ilin 10 ayında Azərbaycanda əsas kapitalla yönəldilmiş 63% və ya 7,2 milyard manatdan 11,4 milyard manat qeyri-neft sektoruna yönəldilmişdir ki, bu da eyni dövrlə müqayisədə 7% çoxdur. ötən ilki dövr. deməkdir

2030-cu ilə qədər BMT-nin 2015-ci ilin sentyabrında keçirilmiş tarixi sammitində dünya liderləri tərəfindən qəbul edilmiş davamlı inkişaf gündəliyi rəsmi olaraq 1 yanvar 2016-cı il tarixində qüvvəyə minib. Davamlı İnkişaf Məqsədləri Qlobal məqsədlər kimi tanınan məqsədlər Minilliyin İnkişaf Məqsədlərinin nəticələrinə əsaslanır və yoxsulluğun bütün formalarının daha da aradan qaldırılmasına yönəlib.

Davamlı İnkişaf üzrə Milli əlaqələndirmə Şurası prezident İlham Əliyevin 6 oktyabr 2016-cı il tarixli Fərmanı ilə yaradılıb. Həmin Fərmanın yerinə yetirilməsini təmin etmək məqsədi ilə İqtisadiyyat Nazirliyində Milli əlaqələndirmə Şurasının fəaliyyətinin təşkili üçün Katiblik yaradılmışdır. Dövlət orqanlarının səlahiyyətli nümayəndələrinin işçi qrupunun birgə layihəsi ilə Azərbaycan üçün prioritet hədəflər, vəzifələr və müvafiq indikatorlar yekun layihəsi hazırlanmış və bu il fevralın 7-də Şuranın iclasında təsdiq edilmişdir. Final layihəsinə əsasən 17 məqsəd, 88 tapşırıq və 119 indikator Azərbaycan üçün prioritet məsələ kimi təsdiq edilmişdir və bu sahədə bir sıra tədbirlər həyata keçirilir.

Dünyada müşahidə edilən COVID-19 pandemiyasının və onun nəticələrinin fonunda bizim həyatımızda baş verən dəyişikliklər “canlı” ünsiyyətimizi “texnoloji” ünsiyyətə əvəz etdi.

Pandemiya yoxsulluğun aradan qaldırılması məqsədi (məqsədi 1), aclıq aradan qaldırılması (məqsədi 2), Yaxşı Sağlamlıq və rifah (məqsədi 3), keyfiyyətli təhsil (məqsədi 4), eləcə də layiqli iş və iqtisadi artım (məqsədi 8), ədalət və effektiv

institutları dünya (məqsədi 16). Bu halda, JSA-nın əsas məsuliyyəti “daha həssas” hesab olunan daimi yaşayış məntəqələrinin hədəflərinin ölkələrində vəziyyətin monitorinqindən və bu məqsədlərin auditindən ibarətdir.

Ümumiyyətlə, pandemiya ilə əlaqədar olaraq ali maliyyə nəzarəti orqanlarına olan tələblər dəyişdi. Birincisi, pandemiya ilə bağlı xərclərin auditini bəzi dəyişən itlərin əlavə ilkin auditlərinin keçirilməsi yolu ilə aparmaqdır. Bu, yalnız pandemiyanın maliyyələşdirilməsi baxımından deyil, həm də pandemiyanın daimi yaşayış üçün maliyyələşdirilməsinin təsirləri baxımından da nəzərdən keçirilməlidir. Digər tərəfdən, COVID-19 dövlət maliyyəsinin idarə edilməsi sistemində bir sıra çatışmazlıqlar aşkar etmişdir. Məsələn, bir sıra ölkələrin (Yəmən) humanitar yardım almasına baxmayaraq, onlar hələ də aclıq problemi ilə üzləşirlər (məqsəd 2), yoxsulluq problemi isə davamlı iqtisadi inkişafa malik ölkələrdə (Hindistan və Çin kimi) aktual olaraq qalır. (Məqsəd 1).

Eyni zamanda, beynəlxalq təşkilatların qiymətləndirmələrinə görə, yarım milyard insan yoxsulluğa qayıdacaq (məqsəd 1). Ümumdünya əmək Təşkilatının məlumatına görə, hər altıncı Gənc pandemiya görə iş itirə bilər (məqsəd 8). YUNESKO-nun məlumatına görə, pandemiya təcrid olunmuş vəziyyətdə 1,25 milyard tələbə təsir göstərmişdir. BMT-nin qiymətləndirməsinə görə, izolyasiya inkişaf etməkdə olan ölkələrdə ibtidai məktəb şagirdlərinin 86% - ni təsir edir (hədəf 4). Bu halda, əsas problemlərdən biri məhdud internetə çıxışı səbəbindən “rəqəmsal boşluq” dır. Hər halda, 2 / 3 məktəblilərinə və tələbələrinə toxundu. Güclü təsisatların yaradılması məqsədi ilə əsas problem sosial xidmətlərin rəqəmsallaşdırılmasından ibarət idi.

Beləliklə, pandemiya dövründə DİM-nin fəaliyyətinin yeni xüsusiyyətlərinin formalaşdırılması ali maliyyə nəzarəti orqanlarına yeni tələblər irəli sürmüşdür. Ümumilikdə, əsas tendensiyalardan biri maliyyə və büdcə nəzarətinə məsul orqanın həm pandemiya əvvəl, həm də dövlət sektorunun institusional bazasının möhkəmləndirilməsində rolunun artırılması və baş sektorda QHT-lərin fəaliyyət dairəsinin daha da genişləndirilməsidir.

Pandemiya halında dövlət maliyyəsinin səmərəliliyinin artırılması və bu istiqamətdə vəsaitlərin auditi üzrə Azərbaycan Respublikası Hesablama Palatasının fəaliyyəti barədə məlumatları diqqətinizə təqdim etmək istəyirəm. İlk növbədə qeyd etmək istəyirəm ki, dövlət pandemiya kontekstində irimiqyaslı addımlar atmışdır. 2020-ci ilin aprelində Hesablama Palatası hökumətə dövlət büdcəsinin xərclərinin iqtisadi səmərəliliyinin artırılması və sosial xərclərin artırılması üçün bir çox sahələri əhatə edən dövlət büdcəsinə yenidən baxılması üzrə təkliflər təqdim etdi (www.un.org - Birləşmiş Millətlər Təşkilatı rəsmi sayt).

Qeyd etmək lazımdır ki, pandemiyanın iqtisadi və sosial nəticələrinin azaldılması və aradan qaldırılması üçün dövlət tərəfindən atılan addımlar yuxarıda qeyd etdiyim kimi, bir çox sahələri əhatə edir:

- pandemiya əziyyəti çəkən təsərrüfat subyektlərinin işçilərinin əmək haqqının dövlət təminatı;
- fərdi sahibkarlığa dəstək;
- nəqliyyat sektorunun dövlət müəssisələrinə dəstək;
- ali təhsil müəssisələrində həssas qruplardan tələbələrin təhsil haqqının dövlət tərəfindən ödənilməsi;
- işsiz vətəndaşlara minimum əmək haqqının təmin edilməsi;
- O, ssuda borclarının ödənilməsində çətinlik çəkən təsərrüfat subyektlərinin faiz xərclərinin subsidiyalaşdırılması və s.

Cari il üçün iş planının hazırlanması zamanı Hesablama Palatası bəzi yoxlamaları planlaşdırmış, bu sahələrdə həyata keçirilən vəsaitlərin strukturunu, həmçinin pandemiyanın nəticələrinin aradan qaldırılması üçün digər addımları təhlil etmişdir. Məlumat üçün qeyd etmək istəyirəm ki, artıq bir istiqamətdə nəzarət tədbirləri görülüb. Hesablama Palatası 2020-ci il dövlət büdcəsinin icrası ilə bağlı rəyində də bu istiqamətə xüsusi diqqət ayırmaq niyyətindədir və artıq Məlumat bazasının formalaşdırılması prosesi gedir. Ümumilikdə, Hesablama Palatası DİM-nin auditlərində effektivliyə nail olunması üzrə dövlətin fəaliyyətini, o cümlədən pandemiyanın bu istiqamətdə atdığı addımları əhatə etməyi planlaşdırır.

Hazırda Azərbaycan makroiqtisadi sabitliyin möhkəmləndirilməsi və onun daimi yaşayış məntəqəsinə uyğunlaşdırılması siyasətinin əlaqələndirilməsi üzərində işləyir. Bu məqsədlə makroiqtisadi göstəricilər sisteminin tərkibinə və bu göstəricilər üzrə məlumatların toplanması və təhlili imkanlarına da baxılır və bu göstəricinin möhkəmləndirilməsi üçün tədbirlər planlaşdırılır. Hazırda İKT-nin mövcud maliyyə və İnsan Resursları MHP üzrə statistik məlumatların istehsalı prosesinin təşkili üçün kifayət deyil və inzibati məlumat bazalarının komitənin məlumat bazasına tam inteqrasiyası müəyyən çətinliklər və problemlər yaradır. Bu sahədə işin təşkili, qabaqcıl təcrübənin öyrənilməsi üzrə beynəlxalq təşkilatların tövsiyələri, statistika, PMQ göstəricilərinin istehsalı sahəsində potensial təlim ehtiyacları müəyyən edilməlidir. Beləliklə, milli şərtlərə uyğun olaraq yarımqruplara bölünmüş keyfiyyətli, vaxtında və etibarlı informasiyanın işlənməsi üçün bilik və metodikalar lazımdır. , davamlı inkişaf statistikasına sahəsində müvafiq şəxslərin bilik səviyyəsinin artırılması, BMqT-nin informasiyasının təmin edilməsi üçün inzibati məlumatlardan geniş istifadə edilməsi və BMqT-yə nail olmağın monitorinq prosesinin təşkili prioritetdir. Bu problemlərin həlli üçün BMT və digər beynəlxalq təşkilatların dəstəyi lazımdır.

2030-cu ilə qədər Azərbaycan üçün vacib olan qlobal məqsəd və vəzifələrə uyğun olaraq milli prioritetləri və göstəriciləri müəyyənləşdirmək, ölkədə sosial - iqtisadi sahələri əhatə edən dövlət proqramlarının və strategiyalarının Davamlı İnkişaf Məqsədləri ilə uyğunlaşdırılmasını təmin etmək, habelə “ Düniamızın transformasiyası: 2030-Azərbaycan Respublikası Baş nazirinin müavini Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 1066-cı il tarixli 6 oktyabr 2016-cı il tarixli Fərmanı ilə Azərbaycan Respublikasının Davamlı İnkişaf üzrə Milli əlaqələndirmə Şurası yaradılıb. Bu Şura Azərbaycan hökumətinin davamlı inkişaf sahəsində apardığı siyasətin məqsədyönlü, sistemləşdirilməsi və ardıcılığının daha da artırılması üçün institusional mexanizm kimi yaradılmış və onun fəaliyyəti hazırda bu istiqamətdə işlərin davam etdirilməsinə və gücləndirilməsinə yönəldilmişdir (<http://sdg.azstat.org/uploads/pages/full-material-636813828119441575.pdf>).

Dövlət Statistika Komitəsi Azərbaycanda davamlı inkişaf göstəriciləri üzrə statistik məlumatların işlənməsinə cavabdehdir. Dövlətstatkom Dövlətlərarası Statistika Komitəsi, beynəlxalq və regional təşkilatlar, eləcə də dünyanın milli statistika xidmətləri ilə mütəmadi olaraq məlumat mübadiləsi aparır, sorğulara cavab verir və digər formalarda əməkdaşlıq edir. Komitə tərəfindən il ərzində hazırlanmış metodik materiallarda əsas diqqət milli hesablar və makroiqtisadi göstəricilərə, əhaliyə, işçi qüvvəsinə, energetikaya, ticarətə, qiymətlərə, innovasiyalara, ekoloji statistika, həmçinin milli hesablar sisteminin (bizə) həcmi, strukturu və artım templərinə verilir. -2008 ÜDM -. Təvsiyələrin təsiri nəzərə alınmaqla yenilənmiş ÜDM dinamikasının inkişaf etdirilməsi, MHS-2008 çərçivəsində enerji hesabının yardımçı (köməkçi) yaradılması, elm, texnologiya və innovasiya statistikasının təkmilləşdirilməsi və innovasiyaların iqtisadiyyata təsirinin ölçülməsi, “insan kapitalı”nın statistik tədqiqatının metodologiyası. “Dövlət sektorunun cari hesablarının yaradılması üzrə metodik təlimat”, “yaşıl iqtisadiyyat üzrə statistik göstəricilər sistemi”, “yanacaq istehlakı nəticəsində ev təsərrüfatlarının ayırdığı çirkləndirici və istilik” qazların həcmi hesablanması”, “ətraf mühitin mühafizəsi üzrə statistik proseslərin və ödənişlərin idarə edilməsi prosesində SBPUM-un tətbiqi”, “energetikanın fəallığı üzrə Milli təvsiyələr”, “kiçik müəssisələrin işgüzar fəaliyyəti” və “kiçik müəssisələrin kiçik həcmli müəssisələr, “sahibkarlıq subyektlərinin işgüzar fəallığı”kommersiya fəaliyyəti ilə məşğul olan şəxslər.

Azərbaycanın milli statistika sisteminin payına ÜDM-in 30% - i düşür, bu, milli şərtlərə uyğun olaraq keyfiyyət, müasir, gəlir səviyyəsi, cins, yaş, irq, etnik, məcburi statusu, əlillik, coğrafi vəziyyət və s.üzrə yarımqruplar üzrə qruplaşdırılmış keyfiyyət, müasirlikdir. Tələb olunan göstəricilər üzrə məlumatların uğurlu toplanması Komitənin potensialının inkişafından asılıdır, çünki belə ətraflı informasiyaya daxilolma əhəmiyyətli maliyyə, İKT və İnsan resursları, habelə onların inzibati vəzifələri tələb edən ev təsərrüfatlarının yazışmalar, mikroperepislər, seçmə statistik müayinələr vasitəsilə mümkündür. Bu, müxtəlif dövlət qurumları tərəfindən toplanmış məlumatların Komitənin statistik məlumat bazasına inteqrasiyası sayəsində mümkündür.

Buna görə də Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 6 dekabr 2016-cı il tarixli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikasının Milli iqtisadi perspektivləri üçün Strateji Yol Xəritəsi” nin Fəaliyyət Planının 4.2.2-ci yarım bəndində “statistik infrastrukturun yaxşılaşdırılması” tədbiri nəzərdə tutulmuşdur.

Yaxın illərdə potensialın inkişafı üzrə tədbirlərin davam etdirilməsi məqsədilə “Azərbaycan Respublikasında rəsmi statistikanın inkişafı üzrə 2018-2025-ci illər üçün Dövlət Proqramı” layihəsi müvafiq tədbirləri, o cümlədən ev təsərrüfatlarının müxtəlif müayinələrinin və dezaqregasiyalı məlumatların keçirilməsini nəzərdə tutur. göstəricilərə görə toplanış tədbirləri planlaşdırılır.

SGP üçün beynəlxalq əməkdaşlığın inkişafı üçün əsas istiqamətlər və gözləntilər:

- BMqT-nin gözlənilən səviyyəsinə nail olmaq üçün BMT tərəfindən maliyyələşdirilən Milli Hökumət agentliklərinin dəstəyi ilə BMqT-nin həyata keçirilməsi üzrə Milli Fəaliyyət Planlarının işlənilib hazırlanması və həyata keçirilməsini təşkil etmək məqsədə uyğun hesab edilir.;

- BMT, NATO və digər beynəlxalq və regional təşkilatların ŞƏT-ə mane olan, bəşəriyyətə və insan dəyərlərinə zidd olan, sosial və digər insan hüquqlarını pozan, eləcə də Azərbaycanla üzləşən ikitərəfli və regional hərbi münaqişələrə son qoyulmasına dair söylərini fəallaşdırmaq çox vacibdir.

3.2. DİM-ə nail olunması sahəsində tədbirlərin əhatəliliyinin artırılması yolları

Beynəlxalq əməkdaşlıq çərçivəsində Azərbaycan Respublikasının Daxili İşlər Nazirliyi BMT, Avropa Şurası, ATƏT, Avropa İttifaqı, GUAM, NATO, Qara Dəniz İqtisadi əməkdaşlığı, İslam əməkdaşlığı, iqtisadi əməkdaşlıq, BMT və Avropa Şurası ilə işgüzar əlaqələr yaratmışdır. Bundan başqa, 100-ə yaxın ikitərəfli və çoxtərəfli saziş, 40-a yaxın ölkənin müvafiq dövlət orqanları ilə memorandum və protokollar imzalanıb. Azərbaycan Respublikasının Prokurorluğu Birləşmiş Millətlər Təşkilatı, İqtisadi əməkdaşlıq və İnkişaf Təşkilatı (İƏİT), Avropa Şurası, Avropa İttifaqı, Beynəlxalq Antikorrupsiya Orqanları Assosiasiyası (IAACA), dələduzluq üzrə Avropa Komissiyasıdır. İdarəetmə (OLAF) və korrupsiyaya qarşı mübarizə üzrə Avropa tərəfdaşları (EPAC)., Korrupsiyaya Qarşı Avropa Tərəfdaşlıq (EPAC) və korrupsiyaya qarşı mübarizə üzrə Avropa əlaqələndirmə şəbəkəsi (EACN), Birləşmiş Millətlər narkotik və cinayət təşkilatı idarəsi (UNODC), Korrupsiyaya qarşı dövlətlərin Avropa qrupu Şurası (GRECO) və digər beynəlxalq təşkilatlar transmilli cinayətlərin qarşısının alınması, verilməsi və qarşılıqlı hüquqi yardım, eləcə də dələduzluğa qarşı mübarizədə əməkdaşlıq edir.

Bundan başqa, 14 sentyabr 2011-ci il tarixdə Azərbaycan Respublikası, Azərbaycan Respublikası Xarici İşlər Nazirliyi yanında milli donor İnstitutu xarici ölkələrdən və beynəlxalq təşkilatlardan beynəlxalq münasibətlər sahəsində yardım sorğularına operativ reaksiya vermək üçün yaradılmışdır. beynəlxalq yardımın göstərilməsi və əlaqələndirilməsi məqsədilə Azərbaycan Beynəlxalq İnkişaf Agentliyi (AİDA) yaradılmışdır. Agentlik Azərbaycanın göstərdiyi yardımın məqsədli istiqamətini təşkil edir və bu yardımın müvafiq dövlət qurumları ilə vahid formatda həyata keçirilməsini təşkil edir (2016-2020-ci illər üçün BMT-Azərbaycan Tərəfdaşlıq Çərçivəsi (UNAPF) sənədi, Bakı - 2016.).

2015-2016-cı illərdə “ Azərbaycan Respublikası ilə Argentina Respublikası arasında texniki əməkdaşlıq haqqında Saziş “və” Azərbaycan Respublikası Hökuməti ilə Çin Xalq Respublikası Hökuməti arasında texniki və iqtisadi əməkdaşlıq haqqında Saziş “imzalanmışdır. və təsdiq edilmişdir. Elmi-texniki

əməkdaşlıq haqqında Saziş layihəsi hazırlanmış və hazırda işlənir və Azərbaycan Respublikası Hökuməti ilə Pakistan İslam Respublikası Hökuməti arasında elmi-texniki əməkdaşlığa dair Sazişin yeni layihəsinin müzakirəsi 1996-cı ildə imzalanmışdır. Bundan başqa, 2016-cı ildə Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası dünyanın hər yerində 49-dan çox elmi təşkilat və şirkətlə saziş imzalamışdır.

Azərbaycan da inkişaf etməkdə olan ölkələrdə potensialın artırılmasında fəal iştirak edir. Bu baxımdan AİDA milli donor müəssisəsinin fəaliyyəti diqqətəlayiqdir. Beləliklə, AİDA Azərbaycanın təqdim etdiyi yardımın ünvanlı şəkildə ayrılmasını və bu yardımın müvafiq dövlət orqanları ilə vahid sistemdə həyata keçirilməsini təşkil edir. Artıq 40-a yaxın ölkə, xüsusilə də Afrika, Asiya və Latın Amerikasında Azərbaycan hökumətinin verdiyi yardımlar almışdı. Agentlik elm və mədəniyyətin inkişafına, səhiyyə sektorunun möhkəmləndirilməsinə, elektron idarəetmənin tətbiqinə, yoxsulluğun azaldılmasına və s.sahələrdə ikitərəfli və çoxtərəfli əməkdaşlıq çərçivəsində kömək edir. Sosial-iqtisadi sahədə proqram və layihələrin həyata keçirilməsini dəstəkləyir. Cənub-Cənub və üçtərəfli əməkdaşlıq çərçivəsinin əhəmiyyətini nəzərə alaraq, AİDA 2016-cı ilin dekabrında İslam İnkişaf Bankı (İİB) ilə Cənub-Cənub əməkdaşlığı və qarşılıqlı fəaliyyəti haqqında Anlaşma Memorandumu imzalayıb. Bundan başqa, 12 iyul 2016-cı il tarixində Kabildə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Vətəndaşlara Xidmət və Sosial İnnovasiyalar üzrə Dövlət Agentliyi ilə əfqanıstan Maliyyə Nazirliyi arasında dövlət xidmətlərinin mütərəqqi mexanizminin yaradılması haqqında Anlaşma Memorandumu imzalanmışdır. . Sənədə əsasən, eyni adlı qurum (“ASAN xidmət”) əfqanıstanda dövlət xidmətlərinin göstərilməsi üçün Azərbaycanın “ASAN xidmət” modeli əsasında yaradılmışdır.

Bundan başqa, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Vətəndaşlara Xidmət və Sosial İnnovasiyalar üzrə Dövlət Agentliyi aşağıdakı inkişaf etmiş ölkələrlə əməkdaşlıq edir: - 9 dekabr 2015-ci il tarixində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Vətəndaşlara Xidmət və Sosial İnnovasiyalar üzrə Dövlət Agentliyi Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Departamenti arasında Anlaşma Memorandumu imzalanmışdır. - 19

avqust 2016-cı il tarixində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Vətəndaşlara Xidmət və Sosial İnnovasiyalar üzrə Dövlət Agentliyi ilə Azərbaycan Respublikasının Daxili İşlər Nazirliyi arasında Elektron Hökumət və dövlət xidmətləri sahəsində əməkdaşlıq haqqında Anlaşma Memorandumu imzalanmışdır. Koreya Respublikası. -14 mart 2017-ci il tarixində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Vətəndaşlara Xidmət və Sosial İnnovasiyalar üzrə Dövlət Agentliyi və Dövlət İslahatları üzrə Dövlət Katibliyi və Fransa Respublikasının Baş naziri yanında yardım haqqında Anlaşma Memorandumu imzalanmışdır (www.azerbaijan.un.org/az - Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Azərbaycan rəsmi sayt).

25-26 aprel 2013-cü il tarixlərində Bakıda keçirilmiş İslam əməkdaşlıq Təşkilatının əmək nazirlərinin 25-19 oktyabr 2016-cı il tarixlərində Bakıda İslam əməkdaşlıq Təşkilatının əmək nazirlərinin Bakıda keçirilmiş ikinci konfransında İKT əmək Mərkəzinin yaradılması barədə təklifi dəstəkləmək üçün Azərbaycan hökumətinin daha bir təşəbbüsü İKT Xarici İşlər Nazirləri Şurasının 18-19 oktyabr 2016-cı il tarixində Özbəkistanın paytaxtı Daşkənddə keçirilmiş 43-cü iclasında İKT əmək Mərkəzinin Nizamnaməsi təsdiq edilmişdir.

Yaxın zamanlarda Azərbaycanda “Dünyamızın transformasiyası: 2030-cu ilə qədər davamlı İnkişaf Gündəliyi” nin milli səviyyədə həyata keçirilməsi istiqamətində aşağıdakı işlərin görülməsi planlaşdırılır:

- Qlobal DİM-nin milliləşdirilməsinin və onlara uyğun olaraq qoyulmuş məqsəd və göstəricilərin başa çatdırılması və onların inkişaf sahəsində ölkənin gündəliyinə daxil edilməsi;

- Davamlı inkişaf sahəsində Milli gündəliyin həyata keçirilməsinə dəstək vermək üçün hökumət BMT-nin ölkə ofisi ilə birlikdə 2018-ci ildə BMqT-nin nailiyyətlərinin mühüm sürətləndiricilərinin müəyyənləşdirilməsi və tətbiqi üçün Milli Konfrans keçirəcək. Konfrans iqtisadiyyatın müxtəlif sektorlarında yeni inkişaf və transformasiya istiqamətlərinin müəyyənləşdirilməsinə və bütün Azərbaycan əhalisinin daimi yaşayış məntəqəsinə cəlb olunmasının təmin edilməsinə yönəldiləcək.

- Davamlı İnkişaf Gündəliyinin uğurla həyata keçirilməsi üçün beynəlxalq tərəfdaşlar qabaqcıl təcrübəni öyrənməli və xüsusilə Cənub-Cənub əməkdaşlığı çərçivəsində bu təcrübəni bölüşməlidirlər. Bunu nəzərə alaraq, Azərbaycan Milli DİM-nin formalaşdırılması və həyata keçirilməsində öz bilik və təcrübəsini bölüşəcək.

- Monitoring tərəqqi üçün mərkəzi və yerli DİM monitoring və qiymətləndirmə sisteminin yaradılması başa;

- Ölkənin prioritet məqsədlərinə nail olmaq istiqamətində DİM-nin irəliləyişini sürətləndirəcək məqsədli layihələrin hazırlanması və həyata keçirilməsi üçün dəstək qazanmaq;

- illik hesabatın hazırlanması dövrünün və Qaydalarının təsdiq edilməsi;

- irəliləyişin qiymətləndirilməsi və hesabatlılığın institusional mexanizmlərə uyğunlaşdırılması üzrə tövsiyələrin hazırlanması üçün müstəqil üçüncü tərəf qiymətləndirmələrinin təşkili;

- xüsusilə gender, yaş qrupu, Yaşayış yeri (kənd / şəhər), sektor və regionlar / İnzibati rayonlarında, statistika qırılma (deagregating) daha ətraflı məlumat almaq və təhlil üçün potensial bina imkanları axtarmaq;

- uyğunluq və hesabatlılığın təmin edilməsi üçün daha əhatəli mexanizmlərin yaradılması üçün dialoqa yardım;

- BMqT-yə nail olmaq üçün beynəlxalq tərəfdaşlıqlarda iştirakın gücləndirilməsi.

Azərbaycan BMT-nin qlobal inkişaf təşəbbüslərində fəal iştirak edir. BMT-nin Minilliyin İnkişaf Məqsədlərinə sadıq qalaraq, Azərbaycan bu məqsədləri öz milli məqsədlərinə inteqrasiya etmiş və xüsusilə sürətli və davamlı inkişafın təmin edilməsində, son dərəcə yoxsulluq və aclığın aradan qaldırılmasında, ümumi ibtidai təhsilin təmin edilməsində və gender bərabərliyinin təmin olunmasında əhəmiyyətli nəticələr əldə etmişdir. 2030-cu ilə qədər olan dövrdə davamlı inkişaf gündəliyi bütün dünyada insanların qarşılaşdığı problemləri tanıyır və onları birgə həll etməyə çağırır. Bu baxımdan XİN Azərbaycan üçün də xüsusi maraq doğurur.

Bu prosesdə Azərbaycan münafişələr, idarəetmə, yoxsulluq, ətraf mühitin pisləşməsi və Cinayətkarlıq kimi bir çox problemlərə baxmayaraq, sülhə və layiqli həyata nail olmaq üçün mühüm addımlar atır. Hazırda Azərbaycanda DIM-nin əldə edilməsi prosesinə aşağıdakı problemlər mənfi təsir göstərir:

- Davamlı sülh, təhlükəsizlik, sabitlik və sosial həmrəylik davamlı inkişafın əsas şərtləridir.

- İqtisadiyyatın qeyri-neft sektorunun inkişafını və şaxələndirilməsini sürətləndirmək, ixrac potensialını gücləndirmək və ixracını artırmaq, tibbi və sosial xidmətlərin səmərəliliyini artırmaq və ekoloji təhlükəsizliyi gücləndirmək lazımdır. Azərbaycan hökuməti ümid edir ki, onun bu sahələrdə fəaliyyəti beynəlxalq tərəfdaşlar tərəfindən dəstəklənəcəkdir. BMqT-nin həyata keçirilməsinə kompleks institusional və siyasi yanaşmanın zəruriliyini nəzərə alaraq, Azərbaycanda davamlı, inkluziv və çoxşaxəli iqtisadiyyatın inkişafı, sosial sahələrin və bir çox digər sahələrin tarazlı inkişafının təmin edilməsi üçün səmərəli milli reallaşdırma mexanizminin formalaşdırılması xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. ekoloji tarazlığın etibarlı qorunması.

Yuxarıda qeyd olunanlarla əlaqədar olaraq, Azərbaycan Respublikasının Davamlı İnkişaf üzrə Milli əlaqələndirmə Şurası (6 oktyabr 2016-cı il) “Dünyamızın transformasiyası: 2030-cu ilə qədər davamlı inkişaf sahəsində gündəlik “dan irəli gələn öhdəliklərlə bağlı dövlət orqanlarının vəzifələrinin yerinə yetirilməsinin əlaqələndirilməsi üçün yaradılmışdır. Qlobal məqsəd və vəzifələrə uyğun olaraq milli prioritetlər və indikatorların müəyyən edilməsi ilə əlaqədar yüksək səviyyə, ölkənin sosial-iqtisadi sahələrini əhatə edən dövlət proqramlarının və strategiyalarının daimi yaşayış məntəqəsi ilə uzlaşdırılmasının təmin edilməsi, həmçinin daimi yaşayış məntəqəsinə nail olunması. Şuranın qarşısında duran ən mühüm vəzifə Azərbaycanın siyasi Forum üçün ilkin hesabatını hazırlayıb təqdim etməkdir.

Ötən dövr ərzində Milli əlaqələndirmə Şurasının Katibliyi, İqtisadi İnkişaf və layiqli məşğulluq, sosial və ekoloji məsələlər, monitoring və qiymətləndirmə üzrə 4

işçi qrupu yaradılmış, digər hazırlıq tədbirləri həyata keçirilmişdir. Belə işlərə aşağıdakılar aiddir:

Qlobal DİM, onlara uyğun olaraq müəyyən edilmiş məqsəd və göstəricilərin milliləşdirilməsinə və onların ölkənin inkişaf gündəliyinə daxil edilməsinə başlanılmış ilkin layihələr hazırlanmışdır;

The monitoring və DİM Qiymətləndirilməsi Sistemi tərəqqi izlemek üçün yaradılmışdır;

O, yerli və beynəlxalq tərəfdaşlarla əməkdaşlıq imkanlarını qiymətləndirir və artıq müəyyən birgə layihələr həyata keçirilir.

Azərbaycan qlobal problemlərin həllinə yardım etmək üçün səylərini səfərbər edərək, balanslaşdırılmış və dayanıqlı iqtisadi, sosial və ekoloji inkişafa nail olmaq üçün “Dünyamızın transformasiyası: 2030-cu ilə qədər davamlı İnkişaf Gündəliyi” təşəbbüsünə qoşularaq milli siyasi iradə nümayiş etdirdi.

Bütün maraqlı tərəflərlə səmərəli əməkdaşlığın genişləndirilməsi daha dayanıqlı və çoxşaxəli iqtisadiyyatın formalaşdırılması və bu öhdəliklərdən irəli gələn sosial sahələrin tarazlı inkişafının təmin edilməsi üçün səmərəli milli reallaşdırma mexanizminin yaradılmasının zəruriliyi baxımından ölkəmiz əsas məqsədlərdən biri kimi müəyyən edilmişdir.

“Dünyamızın transformasiyası: 2030-cu ilə qədər davamlı İnkişaf Gündəliyi”, “heç kəs geridə qalmayacaq” prinsipinə əsasən, bütün maraqlı tərəflərin Davamlı İnkişaf Məqsədlərinin, xüsusilə davamlı inkişaf üçün potensialın gücləndirilməsi təşəbbüslərinin həyata keçirilməsində fəal iştirakı və nüfuzlu beynəlxalq arenalarda dəstək olması vacibdir.

Bununla əlaqədar Birləşmiş Millətlər Təşkilatının (BMT) ixtisaslaşdırılmış müəssisələri beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlıq sahəsində dövlət xidmətlərinin keyfiyyətinin artırılması və vətəndaş cəmiyyətinin inkişafı sahəsində səmərəli fəaliyyətin təmin edilməsi, davamlı təcrübələrin, idarəetmənin, biliklərin, innovasiyaların təşviqi üçün müxtəlif təşəbbüslər irəli sürmüşlər. və texnologiya.

Qeyd olunan təşəbbüslər arasında Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibinin davamlı inkişaf sahəsində məqsədlərə nail olmaq istiqamətində həyata keçirdiyi

kampaniya, Davamlı İnkişaf Məqsədlərinə nail olmaq üçün səylərin, eləcə də yerli hakimiyyət orqanlarının, gənclərin, vətəndaş cəmiyyətinin, innovativ QHT - lərin və digər maraqlı tərəflərin stimullaşdırılmasına yönəlib.

2020 - ci ildə hər il 2018-ci ildən keçirilən müsabiqənin əsas məqsədi Davamlı İnkişaf Məqsədlərinin həyata keçirilməsinin sürətləndirilməsi təşəbbüslərini aşkar etmək və COVID-19 pandemiyasına qarşı mübarizədə qlobal həmrəylik ruhunda ideya və layihələri dəstəkləməkdir.

Müsabiqə çərçivəsində təqdim olunan təşəbbüslər müvafiq sahəyə təsirin miqyası, təklif olunan yanaşmanın mürəkkəblilik və novatorluq dərəcəsinin həlli meyarları, layihələrin təqdim olunma müddətinin isə 9 oktyabr 2020 - ci il tarixində qiymətləndirilir.

NƏTİCƏ VƏ TƏKLİFLƏR

Dünya dəyişir, biz yeni gələcəyə gedirik. Elmi-texniki tərəqqinin və qloballaşmanın güclənməsi müşahidə olunur ki, bu da cəmiyyətin həyatının bütün sahələrində inqilabi dəyişikliklərə səbəb olmuşdur. Bu proses obyektivdir və bizim ona hazır olub-olmamağımızdan asılı deyildir. Bizim dünənə qədər uydurma hesab etdiklərimiz reallığa çevrilir və bu proses sürətlənir. Əlbəttə ki, hər bir dəyişiklik, o cümlədən dünyanın hər bir yerində yenilik, yeni problemlər yaradır. Nəticədə qlobal imkanlarla yanaşı, problemlər də artır. Bu kontekstdə insanlar, ölkələr, hökumətlər və beynəlxalq təşkilatlar zamanın çağırışlarına cavab vermək və yeni imkanlardan istifadə edərək dünyamızı inkişaf etdirmək üçün birlikdə işləməyə məcburdurlar.

Bu məntiqə əsaslanaraq, Azərbaycan Qlobal İnkişaf üzrə beynəlxalq birliyin, o cümlədən BMT-nin təşəbbüslərində fəal iştirak edir. Bu iştirak ən yaxşı praktiki və yenilikçi ideyaların tanışlıq və mübadiləsi baxımından vacibdir və son 15 ildə Azərbaycanda Minilliyin (MİM) İnkişaf Məqsədlərinin uğurla həyata keçirilməsinə kömək edən əsas amillərdən biri olmuşdur.

Hazırda qeyri-neft sektorunun dinamik və davamlı inkişafının təmin edilməsi ölkənin inkişaf strategiyasının əsas hissəsidir. Ölkə liderinin “qara qızıl” ı insan kapitalına çevirmək ideyası artıq reallığa çevrilir. Bu müddət ərzində o, bir sıra irimiqyaslı sosial-iqtisadi layihələr həyata keçirib, yeni iş yerləri yaradıb, müasir infrastruktur formalaşdırıb, yüksək texnologiyalı müəssisələr işə salıb, sahibkarlığı dəstəkləyib, biznes mühitini yaxşılaşdırıb, nəhəng transmilli layihələrin təşəbbüskarı və əsas iştirakçısı olub. Bu onun inkişafını sürətləndirdi və dünyada nüfuzunu artırdı.

Qarşıya qoyulan məqsəd və vəzifələr MİM-in nailiyyətlərinə əsaslanır, davamlı inkişafın iqtisadi, sosial və ekoloji aspektlərini əhatə edir və 2030-cu ilə qədər olan dövrdə qlobal inkişafın istiqamətini müəyyənləşdirir. BMqT “universallıq”, “kompleks yanaşma” və “heç kimi geridə qoymamaq” prinsiplərinə əsaslandığından insanların xoşbəxtliyinə xidmət edir, onların reallaşdırılması hər bir ölkədə iqtisadiyyatın dinamik inkişafını, etibarlı qərarlarını təmin edəcək. Sosial və ekoloji problemlərə qarşı rifahın daha da yaxşılaşdırılması gözlənilir.

Davamlı inkişafın sürətləndirilməsi üçün əlavə maliyyələşdirmə tələb olduğundan, mövcud maliyyədən səmərəli istifadə etmək, həmçinin yeni maliyyələşdirmə mənbələri axtarmaq və birgə əməkdaşlıq formaları yaratmaq vacibdir.

“Heç kəs geridə qalmayacaq” prinsipini nəzərə alaraq, Azərbaycan ikitərəfli və çoxtərəfli əməkdaşlığın mühüm rolunu, dünyada, xüsusilə də regionda davamlı inkişaf üzrə təcrübə və biliklərin yayılması üçün davamlı inkişafın qlobal məqsədlərinin həyata keçirilməsini qoruyub saxlamaq niyyətindədir. Eyni zamanda, tətbiq prosesində aşağıdakı çətinliklər yaranıb:

- Qlobal məqsəd, məqsəd və göstəricilərin mövcud hökumət sənədlərinə və strategiyalarına uyğunlaşdırılması prosesi uzun müddət və əlavə resurslar tələb edir;

- xüsusilə cins, yaş qrupları, yaşayış yerləri (kənd / şəhər), sektorlar və regionlar/inzibati rayonlar (dezaqreqasiya) üzrə daha ətraflı statistikanın yaradılması və təhlili üçün potensialın gücləndirilməsinə ehtiyac var;

- bəzi göstəricilər üzrə məlumatların yığılmaması və ya müvafiq metodologiyaların olmaması;

- Davamlı sülh, təhlükəsizlik, sabitlik və sosial həmrəylik davamlı inkişafın əsas şərtləridir.

- İqtisadiyyatın qeyri-neft sektorunun inkişafını və şaxələndirilməsini sürətləndirmək, ixrac potensialını gücləndirmək və ixracını artırmaq, tibbi və sosial xidmətlərin səmərəliliyini artırmaq və ekoloji təhlükəsizliyi gücləndirmək lazımdır. Azərbaycan hökuməti hesab edir ki, DİM dövlət orqanları, vətəndaş cəmiyyəti institutları, biznes, elm və təhsil, kütləvi informasiya vasitələri və beynəlxalq inkişaf təşkilatlarının birgə fəaliyyəti üçün əlverişli platformadır. BMT agentliklərinin bu sahədə təşəbbüslərini, tövsiyələrini və yardımçı fəaliyyətini xüsusi qeyd etmək lazımdır. Ümumiyyətlə, Azərbaycan hökuməti ümid edir ki, onun bu sahələrdə fəaliyyəti beynəlxalq tərəfdaşlar tərəfindən dəstəklənəcək, onlarla əməkdaşlıq davamlı olacaq və belə əməkdaşlıq DİM-nin əldə olunmasında mühüm rol oynayacaqdır.

İSTİFADƏ OLUNMUŞ ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

Azərbaycan dilində

1. “2016-cı il dövlət büdcəsi haqqında” AR-nın Qanunu 20 oktyabr 2015-ci il
2. Büdcə Sistemi Haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu, Bakı şəhəri, 2 iyul 2002-ci il
3. 2016-2020-ci illər üçün BMT-Azərbaycan Tərfdaşlıq Çərçivəsi (UNAPF) sənədi, Bakı - 2016.
4. “Azərbaycan statistik göstəriciləri”. Bakı 2019-cu il
5. “Azərbaycan 2020: Gələcəyə Baxış” İnkişaf Konsepsiyası. http://www.president.az/files/future_az.pdf.
6. Abbasov İ.D. (2011). “Ərzaq təhlükəsizliyi və kənd təsərrüfatının prioritet istiqamətləri”. Bakı. 452 səh.
7. Aliyev İ.H, Məmmədov Y.Ə. (2014). “Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış” İnkişaf Konsepsiyasının tətbiqi Azərbaycan Respublikasında qeyri-neft sənayesinin inkişaf proqramı Bakı, “Avropa”, 134 səh.
8. Aliyev İ.H. və Soltanlı İ.Q. (2013). “Milli iqtisadi inkişaf modelinin formalaşmasının qanunauyğunluqları və xüsusiyyətləri. Qloballaşma prosesində Qafqaz və Mərkəzi Asiya. III Beynəlxalq konqres”. Bakı, 15-17 oktyabr.
9. Aslanzadə İ.A. (2013). Dövlət innovasiya siyasətinin formalaşdırılması və sənaye sektorunun rəqabətqabiliyyətliliyinin yüksəldilməsi problemləri. İqtisad elmləri doktoru. dissertasiyasının avtoreferatı. AMEA, İqtisadiyyat İnstitutu. Bakı.
10. Atakişiyev M.C. Azərbaycan 2020: milli iqtisadi inkişaf və səmərəli yüksəlişin problemləri // Azərbaycanın vergi jurnalı, № 4, 2012. səh.135-146.
11. Azərbaycan Respublikasında sənayenin inkişafına dair 2015-2020-ci illər üçün Dövlət Proqramı. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2014-cü il 26 dekabr tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilmişdir.
12. “Dövlət büdcəsinin icrası haqqında” AR-nın Qanunu 29 may 2015 il
13. Əhmədov B.S. “Milli iqtisadiyyatda investisiya qərarlarının qəbulu mexanizmi və ona təsir edən amillər” / “İqtisad elmləri: nəzəriyyə və praktika” jurnalı, 2010, №2. səh.5-8.

14. İsrailov H.A. (2010). "Qloballaşma şəraitində istehlak kooperasiyasının inkişaf perspektivləri". Bakı, "Elm", 417 səh.
15. Mahmudova İ.M., Mahmudov M.M. (2011). "Regionların sosoial-iqtisadi inkişafının tənzimlənməsi", Bakı, "Şərq və Qərb" 265 səh.
16. Muradov A.N. və b. (2008), Azərbaycan Respublikasının sosial-iqtisadi inkişaf istiqamətləri, (kolloktiv monoqrafiya) Bakı, "Adiloğlu", 524 səh.
17. Nuriyev Ə. (2011). "Regional siyasət və idarəetmənin əsasları", Bakı, "Elm və Təhsil", 298 səh.
18. "Regionların sosial-iqtisadi inkişafı" Statistik məcmuə. Bakı 2020
19. Rzayev İ. (2010). "Azərbaycan Respublikası regionlarının davamlı sosial-iqtisadi inkişafı: mövcud vəziyyət və gələcək perspektivlər", Bakı, "Azərbaycan", 415 səh.
20. Sərdarov T.Ə. (2009). "Bazar münasibətləri şəraitində Azərbaycan Respublikasında əhalinin və məşğulluğun formalaşması", Bakı, "Mürtəccim", 368 səh.

İngilis dilində

1. Bach C. (2015). Statistics and Sustainable Development Goals, UNECE, 412 p.
2. David G., Mark S. S., et al. "An integrated framework for sustainable development goals" 'Ecology and Society', 2014, vol. 19, pp.22-24
3. David G., Mark S., Owen G., Johan R., Marcus C., "Sustainable development goals for people and planet" "Nature Research journal" 2013, pp.305-307.
4. David L. B. "Towards Integration at Last? The Sustainable Development Goals as a Network of Targets" 'Sustainable Development' 2015, vol:23 pp.176-187.
5. Eliana V., Daniel C V., et al. (2020), 'Transformative Innovation Policy, SDGs, and the Colombian University', "Sustainable Development Goals and Institutions of Higher Education", 459 p.

6. Frank B., Norichika K., Rakhyun E. “Global governance by goal-setting: the novel approach of the UN Sustainable Development Goals”, “Current Opinion in Environmental Sustainability” 2017, vol 26-27, 06., pp. 26-31
7. Graciela M., Norman M., Richard L. “Digital Earth for Sustainable Development Goals”, “Manual of Digital Earth”, 2020, pp.443-471,
8. Hueting R. (2011). The future of environmentally sustainable national income: Indispensable Information for Attaining Environmental Sustainability, University of Amsterdam, page 81-100.
9. Jan B., Jeffrey U. “Achieving the United Nations Sustainable Development Goals: An enabling role for accounting research” ‘Accounting, Auditing & Accountability Journal’ vol 2018, 31, pp..2-24.
10. Jeffrey D. S., Guido S., Mariana M., Dirk M., Nebojsa N., & Johan R. (2019), “Six Transformations to achieve the Sustainable Development Goals” ‘Nature Sustainability, 814 p.
11. Jeffrey Sachs (2012), “From Millenium Development Goals to Sustainable Development Goals” ‘The Lancet’ vol 379, säh:2206-2211.
12. Joyeeta Gupta & Courtney Vegelin, (2016), ‘Sustainable development goals and inclusive development’ ‘International Environ Agreements 16’, säh.433-448.
13. Mans N., Dave G.& Martin V. “Map the interactions between Sustainable Development Goals” “Nature International weekly journal of science”, 2016, vol.534-534
14. Michael, P. (2016). Keane and Esward S. Prasad Poland: Inequality, transfers and growth in transition, Finance and Development, 424 p.
15. Shaw T., Kobena H., Korbla P. (2017). From Millenium Development Goals to Sustainable Development Goals, 341 p.
16. Stafford-Smith, M., Griggs, D., Gaffney, (2017), “The key to implementing the Sustainable Development Goals” “Sustain Sci 12”, 919 p.
17. The Inclusive Growth and Development Report 2017

18. Tomas H., Svatava J. & Bedrich M (2016), “Sustainable Development Goals: A need for relevant indicators’ ‘Ecological Indicators”, 565 p.

19. Walter L. F., Ulisses A., Fatima A., Paul P., Mark M., Luciana B. (2017), “Reinvigorating the sustainable development research agenda: the role of the sustainable development goals” “International Journal of Sustainable Development & World Ecology” 342.

20. Yasmin A., Noha E. (2020), “Marketing and the Sustainable Development Goals (SDGs)” “A Review and Research Agenda, The Future of the UN Sustainable Development Goals”, 207 p.

21. Yonglong L., Nebojsa N., Martin V., Anne-Sophie S., “Five priorities for the UN Sustainable Development Goals” “Nature Journal” vol 520, 2015, pp.432-433.

Rus dilində

1. Алакбаров У. (2013). Азербайджан успешно развивается во многих направлениях // Бакинский Рабочий. - [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://br.az/politics/20130531112229199.html>. Подробности: <http://br.az/politics/20130531112229199.html>.

2. Дрейер О.К. (2010). «Экология и устойчивое развитие» - М., 147 стр.

3. Кузнецова Е. «Стратегическая концепция устойчивого развития экономики // Проблемы теории и практики управления». №6. 2007, стр.36-41.

İnternet resursları

1. <http://sai.gov.az/files/ar%20hp%20speech%20az%20-466859236.pdf>

2. <http://sdg.azstat.org/uploads/pages/full-material-636813828119441575.pdf>

3. https://azertag.az/store/files/untitled%20folder/_STRATEJI%20YOL%20XERITESI_.pdf

4. <https://edu.gov.az/az/news-and-updates/18947>

5. <https://www.taxes.gov.az/az/page/dunya-banki>

6. <https://www.stat.gov.az/news/index.php?id=4442>

Cədvəllərin siyahısı

Cədvəl 1: ÜDM quruluşu, faiz.....	32
Cədvəl 2: Strateji hədəflərin həyata keçirilməsi “Avropa 2020”	42
Cədvəl 3: Dayanıqlı inkişaf məqsədlər üzrə icra edilmiş vəsaitlərin strukturu.....	44

Sxemlərin siyahısı

Sxem 1: Həyat səviyyəsinin göstəricilər sistemi.....	13
---	----

Şəkillərin siyahısı

Şəkil 1: “İnsanın inkişaf indeksi”nin dünya ölkələri üzrə bölgüsü.....	14
---	----

Qrafiklərin siyahısı

Qrafik 1: Ali məktəblərə qəbulun müqayisə olunması.....	19
Qrafik 2: Milli Məclisdə qadınların təmsil olunması.....	20
Qrafik 3: 5 yaşına kimi olan uşaqların ölüm əmsallarının müqayisəsi.....	21
Qrafik 4: Ana ölüm hallarında meyllər.....	22
Qrafik 5: HIV göstəricilərinin dinamikası.....	24
Qrafik 6: İçməli su mənbəyinə çıxışın olması.....	25
Qrafik 7: Ümumi Milli Gəlirin (ÜMG) faizi kimi xalis Rəsmi İnkişaf Yardımında (RİY) meyllər.....	26
Qrafik 8: Milli yoxsulluq həddindən aşağı səviyyədə yaşayan əhəlinin xüsusi çəkisi, faizlə.....	29
Qrafik 9: Dövlət xərclərinin strukturu ilə müəyyən edilən kənd təsərrüfatına istiqamətləndirilmə indeksi.....	30